

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq Kitabxanası

Beynəlxalq Uşaq Hüquqlarının Müdafiəsi Günü

Uşaq Hüquqlarının Müdafiəsi Günü ilə bağlı mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait

Bakı – 2019

Tərtibçilər:

**Nərgiz Məcidova
Sevil Əhmədova**

Redaktor:

Könül Ağazadə

**İxtisas redaktoru və
buraxılışa məsul:**

Şəhla Qəmbərova
Əməkdar mədəniyyət işçisi

Beynəlxalq Uşaq Hüquqlarının Müdafiəsi Günü: Uşaq Hüquqlarının Müdafiəsi Günü münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, F.Köçərli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası; tərt.ed. N. Məcidova; S. Əhmədova, ixt.red. və burax. məsul Ş. Qəmbərova; red. K. Ağazadə. - Bakı: F. Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası, 2019. – 56 s.

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2019

Tərtibçidən

Bütün insanlar dünyaya bərabərhüquqlu gəlirlər. Sonradan isə onların bəzi həyat normaları inkişaf edərək onların hüquqlarına çevrilir. Qeyd olunan bu hüquqlar da inkişaf edərək əhalinin müxtəlif qruplarının hüquqlarını ifadə edir. Və bu hüquqlar bir adla ifadə edilir – insan hüquqları. İnsan hüquqları dediyimiz anlayış qadın hüquqları, uşaq hüquqları və s kimi anlayışları birləşdirir.

Uşaq hüquqlarında insan hüquqları anlayışının bir hissəsi kimi dəyərləndirilir. Bu gün, dünyanın bir çox yerində mövcud olan hüquqların pozuntuları, uşaq hüquqları ölçüsündə daha geniş əhatəli və böyüyərək, müdaxilə edilməsi daha çətin bir şəkildə inkişaf edir. Onun qarşısını almaq üçün 1924-cü ildə həyatımızın əsası hesab edilən uşaqların hüquqlarını təmin edən bəyannamə BMT baş Assambleyası tərəfindən qəbul edilib. 1989-cu il 20 noyabr da isə Uşaq hüquqları Konvensiyası (ing. Convention on the Rights of the Child) geniş şəkildə - BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən qəbul edildi. Konvensiya – BMT tərəfindən qəbul edilmiş bir saziş olaraq, dünyanın hər bir yerində yaşayan uşaqların konvensiya ilə müəyyən edilmiş hüquqlarını təmin edirdi və Konvensiyanı qəbul etmiş bütün dövlətlər bu öhdəlikləri yerinə yetirməli idilər. Bizdə Konvensiyanın qəbul edilməsinin 30 illik yubileyi münasibətilə yazılmış bu vəsaiti işləməyi bir kitabxanaçı olaraq özümüzə borc bildik. Vəsait iki hissədən ibarətdir. I hissə *“Hüquqlarımızı öyrənmək”* adlanır və Konvensiyanın mahiyyətindən bəhs edir. II hissə isə keçiriləcək tədbirlərdən ibarətdir. Həmçinin vəsaitdə Konvensiyanın maddələri və əlavələr bölməsi verilib, maraqlı şəirlər və şəxsiyyətlərin fikirləri qeyd edilib.

Giriş

Uşaqlar üzərində qoyulan hüquqların mahiyyəti ilk növbədə uşaq deyəndə nəyin başa düşülməsi, uşaq anlayışının böyüklərdən necə fərqləndirməsi deməkdir. Bunun üçün 1924-cü ildə ilk dəfə uşaqların hüquqlarını təmin edən bəyannamə qəbul edilmişdir. Hansıki, bu bəyannamədə, "bəşəriyyət məcburdur ki, uşaqları ən yaxşı şeylərlə təmin etsin" fikri səslənirdi.

Geniş Konvensiya şəklində isə uşaq hüquqlarına dair konvensiya (ing. Convention on the Rights of the Child) - 20 noyabr 1989-cu ildə BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən qəbul edilmişdir. Konvensiya – BMT tərəfindən qəbul edilmiş bir saziş olaraq, dünyanın hər bir yerində yaşayan uşaqların müəyyən edilmiş hüquqlarının təmin edilməsi və Konvensiyanı qəbul etmiş bütün dövlətlərin bu öhdəlikləri yerinə yetirməsini ortaya qoyurdu.

1980-cı illərin sonu 90-cı illərin əvvəllərində xalqımızın başına gətirilən müsibətlər, cəmiyyətdə sabitliyin pozulması, ciddi çətinliklərlə üzləşməyimiz, səksəkə və təşviş içində yaşamağımız uşaqların da həyatında öz mənfi təsirini göstərdi. Baş verən müharibələr onların da həyatından şən qayğısız uşaqılıq illərini aldı. Axıdılan qanlar, o cümlədən uşaqların gözü qabağında həmyaşıdlarının amansızcasına həlak olmaları uşaqların da psixologiyasına öz təsirini göstərdi. Bu dövrdə müharibə şəraitində yaşayan bir ölkədə uşaqların qayğısına qalmaq üçün, onların müəyyən problemlərin həllini təşkil etmək üçün dövlətin də köməyə ehtiyacı var idi. Məktəblərin, tibb ocaqlarının, uşaqların tərbiyəsində rol oynayan mədəniyyət ocaqlarının – kitabxanaların, teatrların muzeylərin dağıdılması uşaq hüquqlarının pozulmasına gətirib çıxartdı. Bu kimi problemləri həll etmək üçün dövlətin də müəyyən köməyə ehtiyacı var idi. Bu işdə BMT-nin Uşaq Hüquqlarının qorunması haqqında qəbul edilmiş Konvensiyaya əsasən fəaliyyət göstərən bir sıra təşkilatlar yaxından kömək etdilər. Bunlar Azərbaycan

Uşaq Fondu (1988), Uşaq Hüquqlarının Müdafiə Liqası (1991), Mühəribə Uşaqları Beynəlxalq Qeyri-Dövlət Xeyriyyə Fondu və s. təşkilatlar olmuşlar. Hər bir şəraitdə uşaqların öz hüquqlarını müdafiəsini bilməsi, cəmiyyətin həm fiziki həm də zehni cəhətdən sağlam olması üçün əsas şərtidir. **Uşaqlar hansı hüquqlara malik olduqlarını bilmələri üçün onlar gərək bu hüquqları dərk etməyi və onlardan istifadə etməyi öyrənsinlər. Bunları öyrənməklə onlar gələcəkdə demokratik cəmiyyətdə, məlumatlı və fəal bir vətəndaş kimi iştirak etməyə, öz hüquqlarını necə qorumağa hazır olurlar. Buna nail olmaq üçün uşaq hüquqlarının öyrədilməsində məktəblərlə yanaşı kitabxanaların da üzərinə böyük vəzifələr düşür. Hazırladığımız vəsait inanırıq ki, öz hüquqlarını öyrənməkdə uşaqlara yaxından kömək edəcəkdir.**

Mühəribənin mənfi şərtləri, üstlərinə atılan bombalar, əlverişsiz həyat şərtlərində kiçik bədənlərini gəmirən xəstəliklər və aclıq... Bunlar 20 noyabr Ümumdünya Uşaq Hüquqları Günündə uşaq olmaq bir tərəfə, insan olma hüququ belə verilməyən dünya uşaqlarının yaşadığı fəciələrdən bir neçəsidir. 2017-ci ildə hər 5 saniyədə bir, 15 yaşdan aşağı uşaq qarşısı alına biləcək xəstəliklər səbəbindən həyatını itirdi. Nəticə çox ağırdır: Təqribən 6,5 milyon uşaq öldü. Hər bir dəqiqədə 12 uşaq, hər 5 saniyədə bir uşaq qarşısı alına bilən xəstəliklərə görə ölür. 720 milyon uşaq zorakılığa məruz qalır. BMT hər gün uşaqların təzyiç, cinsi zorakılıq və silahlı şiddət təhlükəsilə qarşı-qarşıya olduğunu vurğulayır. Bütün dünyada qanuni hüquqları pozulan uşaqları xatırlamağı təmin edəcək Ümumdünya Uşaq Hüquqları Günü onlar üçün gülən bir pəncərə açacaq addımları məqsəd götürür.

BMT-nin Uşaq Hüquqları Konvensiyası

1989-cu il noyabrın 20-də BMT tərəfindən qəbul edilən Uşaq hüquqları Konvensiyası uşaqların hüquqlarının qorunması sahəsində hazırlanmış ən mükəmməl beynəlxalq sənəddir. Hazırda Demokratik ölkə olan Azərbaycan 1992-ci ildən bu Konvensiyaya qoşulmuş 189 ölkənin sırasındadır. Ümumiyyətlə, Uşaq hüququnu qorumaq üçün ilk təşəbbüs 1924-cü ildə Millətlər Cəmiyyətinin hazırladığı “Cenevrə” bəyannaməsi ilə yaranmışdır. 1959-cu ildə isə BMT Baş Məclisi “Uşaq Hüquqları Bəyannaməsi”ni qəbul etmişdir. Lakin bəyannamənin hüquqi qüvvəsi olmadığından 1979-cu ildən təşkilat bu işin həlli ilə bağlı xüsusi işçi qrupu yaradaraq, 1989-cu il noyabrın 20-də rəsmi şəkildə BMT-nin Uşaq Hüquqları Konvensiyasını qəbul etmişdir. Sənəd 1990-cı ildə 20 dövlətin razılığı ilə qüvvəyə minmişdir. Sonrakı mərhələdə isə bütün dövlətlər konvensiyaya qoşularaq, onun prinsip və öhdəliklərini dəstəkləmişlər.

Konvensiyanın prinsipi əsasən uşaq şəxsiyyətidir. Konvensiya bu işə qoşulmuş ölkələri uşaqlara, öz vətəninin sosial-iqtisadi həyatında daha yaxından iştirak etmək üçün şərait yaratmağa çağırır. Burada əsas məqsəd uşaqların xoşbəxt böyümələri, həmçinin onların rifahı naminə göstərilən hüquq və azadlıqlardan istifadəni təmin etmək, uşaqlar arasında ayrı-seçkiliyə yol verməməkdir. Uşaqlar irqindən, dinindən, dərisinin rəngindən, cinsindən, əmlak vəziyyətlərindən asılı olmayaraq öz hüquqlarından istifadə etməlidirlər. Konvensiyada bu hüquqlar müəyyən formada qruplaşdırılmayıb. Lakin şərti olaraq bu hüquqları dörd qrupa bölmək olar. Bunlar – **yaşamaq hüququ qrupu, inkişaf hüququ qrupu, müdafiə hüququ qrupu və iştirak hüququ qrupudur**. Bu hüquqlar qrupu dövlətləri uşaqlara gücləri çatdığı qədər cəmiyyətin həyatında yaxından iştirak etmək üçün şərait yaratmağa, onların şəxsiyyət olaraq yetişməsinə təmin etməyə çağırır.

Konvensiyanın bu qədər mühüm əhəmiyyət kəsb etməsi bir də onunla izah olunur ki, o, özündə gələcəyi əks etdirir. Uşaqlara məhəbbətlə yanaşan cəmiyyət onların qabiliyyətlərini tam açmağa bilməyə şərait yaratmaqla onların azadlıqlarının təmin edilməsini dəstəkləyir. İntelektual, mədəni, əxlaqi və mənəvi qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün uşağa hər bir şərait yaradılır. Burada da hər bir ölkənin gələcək taleyi indiki uşaqların əlindədir prinsipinə əsaslanır.

Ölkəmiz isə bu konvensiyaya 1992-ci il iyulun 21-də üzv olmuşdur. Sonralar isə həmin sənədin müvafiq protokollarına qoşulub və bu konvensiyadan irəli gələn hər bir məsələnin həllinə çalışılır.

Məlumdur ki, uşaq hüquqları konvensiyasının yerinə yetirilməsinə beynəlxalq miqyasda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Uşaq fondları – YUNİCEF nəzarəti yerinə yetirir. Bu təşkilatın respublikadakı nümayəndəliyi təhsil, səhiyyə, sahəsində aparılan islahatların təşkilində yardım edir.

54 maddədən ibarət Konvensiyada bütün hüquqlar 4 qrupa ayrılır.

Hüquqlarımızı bilirikmi? Ondan necə istifadə edirik? – adlı uşaqlarla kitabxanada söhbət keçirə bilərik.

Söhbəti aparən kitabxanaçı iştirakçılara məlumat verir.

İnkişaf hüququ – bu qrupda olan hüquqlar uşaqların öz potensiallarının tam inkişafına olan ehtiyaclarını təmin edir. Bura, məsələn, təhsil almaq, oynamaq, istirahət etmək, tədbirlərə cəlb edilmə, iştirak etmə, azad fikir və din hüquqları aiddir.

Müdafiə hüququ – bu hüquqlar uşaqları müxtəlif növ zorakılıq və istismardan qoruyur. Bu hüquqlar, məsələn, qaçqın uşaqlara qayğının göstərilməsi, zorakılıq, cəzalandırma, hərbi münaqişələrə cəlb edilmə, uşaq əməyinin istismarı, narkotik maddələrin inkişafı kimi məsələlər əhatə edir.

İştirak hüququ – bu hüquqlar uşaqlara yaşadıkları cəmiyyətdə fəal iştirak etməyə imkan yaradır. Bunlar azad fikir söyləmək,

onların həyatlarına təsir göstərən hallarda öz sözlərini demək, birləşmək və assosiasiyalar əmələ gətirməkdir. Uşaqların bacarıqları inkişaf edərkən onların cəmiyyətdə fəal iştirakı və bunun üçün imkanları daha da artır. Bu da məsuliyyətli vətəndaş kimi yetişməkdə onlara yardım edəcək.

Yaşamaq hüququ – bunlara uşaqların yaşamaq və bunun üçün lazımı tələbatları təmin etmək hüquqları aiddir. Həmçinin qrup qida, tibbi xidmətə malik olmaq kimi hüquqları əhatə edir.

Keçiriləcək tədbirlər

BMT-nin baş Assambleyasının qəbul etdiyi uşaq hüquqları konvensiyasının bu il 30 illik yubileyidir. Yubileyle bağlı bir sıra tədbirlər – icmal kitab müzakirəsi, oxucu konfransı, rəsm müsabiqəsi, icmal, dəyirmi masa, ədəbi-bədii gecə keçirilə bilər. Hüquqlarımızı gənc nəslə və şagirdlərə çatdırmaq məqsədilə kitabxanada *“Mənim hüquqlarım”* adlı kitab sərgisi təşkil oluna bilər. Həmçinin sərgidə mövzu ilə bağlı yazılar, filmroliklərdən istifadə edə bilərik. Sərgi müxtəlif başlıqlar adı ilə verilə bilər: *“Hüquqlarınızı bilirsinizmi?”*, *“Mən hüquqlarımı öyrənirəm”* və s.

Kitabxanada *“Hər bir uşağın qayğısına qalaq!”* adlı uşaq hüquqlarının təbliğinə xidmət edən *“dəyirmi masa”*, trening-seminarlar təşkil edib, orta ümumtəhsil məktəblərində, uşaq müəssisələrində maarifləndirmə tədbirləri üçün kitabxana işçiləri tərəfindən işlər həyata keçirə bilərik.

Uşaq hüquqlarının pozulması bu gün aktual bir mövzu olduğundan uşaqlara öz hüquqlarını necə qorumağı da öyrətmək lazımdır. Kitabxanamızda da bu işlə əlaqədar bir sıra tədbirlərin keçirilməsi də məqsədəuyğundur. *“Mən və hüquqlarım”* həftəsi ərzində uşaqları konvensiyada nəzərdə tutulmuş hüquq və vəzifələrlə tanış etməklə, bu sahədə onları daha çox məlumatlandırmış olarıq. Oxuculara hüquqlarından bəhs edən bukletlər hazırlayıb, paylanması isə əyani vəsait kimi təbliğat işində yardımcı olar. Həmçinin uşaqların ədəbiyyata, mütaliyyə

marafını artırmaq üçün ədəbiyyatımızda hüquqları pozulmuş uşaqqların həyatından bəhs edən əsərlərin icmalını keçirə bilərik. Belə  s rl r  Süleyman Sani Axundovun “Qaraca qız”, Tağı Şahbazi Simurqun “Qayçı” hekayələri, müasir yazıçılardan Sevinc Nuruqızının “Qisas” kitabı, Reyhan Yusufqızının “Yaşıl g zl  qız” kitabı, Viktor H qonun “Səfillər” əsərlərinin icmalını verə bilərik. Bu əsərlər müxtəlif dövrlərdə yazılmışdır. Qayçı hekayəsində atası t r f nd n kobud rəftar olunan Məmməd obrazı, “Qaraca Qız” dakı Qaraca qızın acı taleyi uşaqqların ailədə hüquq pozuntularına mükəmməl n m n dir. K   həyatı yaşıyan Qavroşun həyat tərzi ümumbəşəri fəlakət sayılan müharibənin acısının t r nn m d r.

Onlara ayrı-ayrı hüquqların bir-biri ilə  laq l r nd n misallar göstərə bilərik. Məs: Əgər  z tibbi h ququnuzdan düzgün istifadə etməsəniz, lazımı tibbi xidmət almasanız, təhsil imkanlarınızdan da istifadə edə bilm zsınız.  unki saqlamlıfını itirmiş bir şəxs sabah təhsilə də yararsız olacaq. Bununla uşaq yaşlarından ağır işlərdə işləməyə məcbur olaraq istismara məruz qalacaqdır. Bu da uşaq yaşlarınızdan h quqlarınızın pozulmasına, zorakılıf a gətirib çıxaracaqdır.

Bundan başıqa uşaqqlara “**Hüquqlarımızı öyrənək**” adlı slayd da təqdim etmək olar.

H quqlarınızı bilirsinizmi?

Silahlı m naqış l r

- İştirakı dövlətlər bütün mümkün tədbirlərin görülməsini təmin etməlidir ki, 15 yaşına çatmamış uşaqqlar h rb  əməliyyatlarda iştirak etməsinlər.
- 15 yaşınadək olan uşaqqlar h rb  qulluğa  ağırılmamalıdır.
- Dövlət silahlı m naqış l rd  zərər  kmiş uşaqqlara qayfı göstərməli və onların m daf sini təmin etməlidir.

**BMT-nin
Uşaq Hüquqları
Konvensiyası**

Uşaqlıq yaşının təyin edilməsi

- 18 yaşına çatmamış şəxs uşaq sayılır.
- O hallar istisna edilir ki, milli qanunlara uyğun olaraq yetkinlik yaşı daha erkən yaş çağında nəzərdə tutulur.

Ayrı-seçkiliyin qarşısının alınması

- Bütün hüquqlar istisnasız olaraq uşaqların hamısına şamil edilir.
- Dövlət uşağı hər hansı formada ayrı-seçkilikdən qorunmalıdır.

Uşaq əməyi

- Uşağa onun sağlamlığı, təhsili və ya inkişafı təhlükə törədən iş tapşırılıqda o, müdafiə hüququna malikdir.
- Dövlət işə qəbul üçün minimal yaş həddi təyin etməlidir.
- Dövlət əmək şəraiti bərabərdə tələblət qoymalıdır.

Təhsil

- Uşaq təhsil hüququna malikdir. Buna görə də dövlətin vəzifəsi uşaqların pulsuz icbari ibtidai təhsillə təmin etməyə borcludur.
- Hər bir uşağın ala biləcəyi orta təhsil verilməsini həvəsləndirməkdən, hamının ali təhsil almaq imkanını təmin etmək dövlətin borcudur.
- Məktəb intizamı uşağın hüquqlarının nəzərə alınması və onun ləyaqətinə hörmət edilməsi şərti ilə təmin olunmalıdır.

Ailədən məhrum olmuş uşaqların müdafiəsi

- Dövlət ailə mühitindən məhrum olmuş uşağın sosial müdafiəsini təmin etməyə borcludur.
- Ailə qayğısına alternativ qaygım, yaxud belə hallarda uşağın onlara baxılan müvafiq tərbiyə müəssisələrində yerləşdirilməsini təmin etməlidir.
- Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün göstərilən səylər zamanı uşağın mədəni mənsubiyyəti nəzərə alınmalıdır.

Ailənin qovuşması

Ailənin qovuşması və ya uşaqla valideyn arasındakı şəxsi münasibətlərin saxlanması məqsədilə uşaqlar və onların valideynləri hər hansı ölkəni tərk etmək və öz ölkəsinə getmək hüququna malikdir.

Giriş

Azərbaycan Milli Məclisinin 21 iyun 1992-ci il qərarına əsasən Azərbaycan BMT-nin Uşaq Hüquqları Konvensiyasına qoşulub.

Uşaq yaşının təyin edilməsi	Ayrı-seçkiliyin qarşısının alınması	Uşaq hüquqlarının yaşqı təmin edilməsi	Hüququn həyata keçirilməsi
Səğ salmaq və inkişaf etmək	Fərdiyyət qorunub saxlanması	Valideynlərdən ayrılmaq	Ailənin qovuşması
Uşağın yerinin qorunub saxlanması	Müvafiq informasiyadan istifadə etmək	Ləyaqət məktəb hallarından məhrum olmaq	Ailədən məhrum olmuş uşaqların müdafiəsi
Çağırın uşaqlar	Təhsil	Uşaq əməyi	Şəxsi münasibətlər

Uşaq hüquqlarının ən yaxşı təmin edilməsi

- Uşaq barəsində bütün tədbirlərdə onun mənafeləri tam həcmdə nəzərə alınmalıdır.
- Əgər uşağa müvafiq qayğı üçün məsuliyyət daşıyan valideyn və ya hər hansısa şəxslər bu qayğıyı göstərməzsə, onda dövlət uşağı müvafiq qayğı ilə təmin etməlidir.

Hüququn həyata keçirilməsi

- Dövlət bu Konvensiyada nəzərdə tutulan hüquqların həyata keçirilməsi üçün bütün mümkün tədbirləri görməlidir.

Laqeyd rəftar hallarından müdafiə

- Dövlət uşağı valideynlər tərəfindən və ya uşağa qayğı üçün məsuliyyət daşıyan digər şəxslər tərəfindən onunla hər hansı pis rəftardan qorunmalıdır.
- Sui-istifadə hallarının qarşısının alınması üçün müvafiq sosial proqramlar hazırlanmalıdır.

Qaçqın uşaqlar

- Qaçqın uşaqlar və ya qaçqın statusu almış uşaqlar üçün xüsusi müdafiə təmin edilməlidir.
- Dövlət bu cür müdafiə və köməyi təmin edən səlahiyyətli təşkilatlarla əməkdaşlıq etməyə bərlüdür.

Valideynlərdən ayrılmaq

- Uşaq valideynləri ilə yaşamaq hüququna malikdir. Bir şərtlə ki, bu uşağın mənafeələrinə zidd olmasın.
- Uşaq valideynlərdən biri və ya hər ikisi ilə ayrıldıqdan sonra onların hər ikisi ilə əlaqə saxlamaq hüququ var.

Uşağın yerinin qanunsuz dəyişdirilməsi

- Uşaq öz baxışlarını azad ifadə etmək hüququna malikdir.
- Özü də həmin uşaq ilə bağlı hər hansı məsələlərin həlli zamanı bu baxışlara diqqət yetirilməlidir.

Fərdiliyin qorunub saxlanması

- Dövlət uşağın fərdiliyinin əsas cəhətlərini qorumağa və zəruri halda bərpa etməyə bərlüdür.
- Buraya ad, vətəndaşlıq və ailə əlaqələri daxildir.

Sağ qalmaq və inkişaf etmək

- Hər bir uşaq yaşamaq üçün ayrılmaz hüquqə malikdir.
- Dövlət uşağın sağ qalması və inkişafını təmin etməlidir.

Həmçinin yuxarı sinif şagirdləri ilə *“Uşaqların hüquq pozuntuları nə ilə əlaqədardır”, “Dövlətin uşaq hüquqlarının qorunması və müdafiəsi sahəsində gördüyü işlər”, “Uşaq hüquqlarının təbliği”, “Uşağın maraqlarının daha yaxşı təmin edilməsi”* sualları ətrafında söhbətlər keçirə bilərik. Keçirilən söhbətlərin düzgün qurulması isə onların öz hüquqlarını yaxşı bilmələri üçün daha real vasitə olar. Bunun üçün burada kitabxanaçı əməyi əsasdır. Mövzuya dair materiallar, daha sadə dildə seçilməli, onların hüquqlarını necə qorumaları üçün misallar, gündəlik həyatda qarşılaşa biləcək hadisələrdən verilməlidir. Bu halda söhbət daha effektiv alınar. Uşaqların hüquqları haqqında anlayışlarını daha da artırmaq üçün anket-sorğusu keçirmək məqsədəuyğundur. Sorğunun suallarını sizə təqdim edirik.

1) Hüquq dedikdə nə başa düşürsünüz?

_____

2) Uşaq hüquqları Konvensiyası tərəfindən hansı hüquqlar qorunur?

_____

3) Sizcə aşağıdakı hüquqlardan hansı daha vacibdir?

- a) İnkişaf hüququ (təhsil almaq, oynamaq, istirahət etmək, azad fikir və s.)
- b) Müdafiə hüququ (uşaqları müxtəlif növ zorakılıq hallarından – narkomaniya, hərbi zorakılıq)
- c) İştirak hüququ (azad fikir söyləmək, müəyyən lazımı vaxtda öz sözlərini demək və s.)
- d) Yaşamaq hüququ (qida, tibbi xidmət və s.)

4) Uşaq qəhrəmanlarının hüquqlarının pozulmasından bəhs edən hansı əsərləri oxumusunuz?

☺ Qaraca qız; Səfillər; Qayçı və s.

5) Hansı hüquqların konvensiyaya əlavə olunmasını istərdiniz?

☺

---

6) Hüquq pozuntusu deyəndə nə başa düşürsünüz?

☺

---

7) Uşaqların inkişafına aşağıdakı hadisələrdən hansı daha mənfi təsir edir?

☺ - Hərbi münaqişələr

☺ - Ailə zorakılığı

☺ - Təhsildə hüquq pozuntuları

☺ - Öz fikirləriniz

Təhsil hüququ

Təhsil hüququ – təhsil və tərbiyənin humanistləşdirilməsi, insani münasibətlərin əsas prinsiplərini, hər bir uşağın ləyaqətinə hörmətlə yanaşmağı, onun şəxsiyyətini alçaltmamaq, hüquqlarını qorumaq, ona xeyirxah münasibət göstərmək deməkdir. Təhsil haqqında qanuna görə təhsil geniş dünyagörüşə malik, şəxsiyyət formalaşdırılması, milli, mənəvi, əxlaqi, humanist, mədəni, ümumbəşəri dəyərlərə dərinlənən, insan hüquqları və azadlıqlarına hörmət edən vətəndaşlar yetişdirməkdən ibarətdir.

Ölkəmizin təhsil sisteminin dünya təhsil sistemi ilə bir sırada addımlaması ilk olaraq təhsilin humanistləşdirilməsi ilə bağlıdır. Təhsil sisteminin humanistləşdirilməsi – hər bir uşağın ləyaqətinə hörmətlə yanaşmağı, onun şəxsiyyətini alçaltmamaq, hüquqlarını qorumaq, ona xeyirxah münasibətlər göstərməkdən

ibarətdir. “Uşaq hüquqları haqqında Qanunun” hər bir maddəsi xüsusilə 11-ci (Uşağın tərbiyə almaq hüququ), 16-cı (Uşağın əsas vəzifələri), 22-ci (Uşağın təhsil almaq hüququ), 27-ci (Uşağın şərəf və ləyaqətinin müdafiəsi hüququ) və s. uşaq hüquqlarına hörmət olunması, müəllim-şagird münasibətlərinin düzgün qurulması, deməkdir. Bu sahədə məktəbin də xüsusi vəzifələri vardır: məktəb də öz növbəsində şagirdlərə başqalarının duyğu və hisslərinə hörmətlə yanaşmağı öyrətməli, onlara məsuliyyət hissi aşılmalıdır. Bəli mədəniyyət və təhsil müəssisələrimiz uşaqlara öyrətməlidir ki, həyat şəraitindən asılı olmayaraq onların həyatda tutacaqları mövqe başqalarına qoyacaqları hörmətdən asılı olacaqdır. Uşaqlar bilməlidir ki, insanlar bir-birinə qəddar münasibətlərdən uzaq olmalı, şəxsiyyəti alçaldan hallarda müdafiə olunmalıdırlar. Müəllim şagird şəxsiyyətində kamil insanı görməli, ona hörmətlə yanaşmalı və bu yöndə onu istiqamətləndirməlidir. Uşaqların formalaşmasında hazırda əsas diqqət məktəb həyatına yönəldilir. Burada əsasən ailə də bu işlərə cəlb olunur. Müəllim şagird münasibətlərinin formalaşmasında isə aşağıdakı xüsusiyyətlər nəzərə alınmalıdır.

- a)* müəllim şagird bir-birinə qayğı ilə yanaşmalıdır;
- b)* müəllim də şagird də öz mənliliyinə hörmət etməlidir;
- c)* həm müəllim həm də şagird özünə qarşı tələbkar olmalıdır;
- d)* burada hörmət və tələbkarlıq qarşılıqlı olmalıdır.

Təhsildə şagirdin azadlığı dedikdə isə aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

Şagird öz müəllim və şagird yoldaşları ilə birlikdə öz fikirlərini bölüşmək imkanına malikdir. Həmçinin gələcək taleyini müəyyən etmək, məktəbi, müəllimi, sinfi, dərsləri seçmək hüququna malikdir. Uşaq hüquqlarının qorunması uşaq təbiətinə yad olan yanaşma və münasibətin, zor işlətməyin əleyhinə çıxır. Konvensiyanın əsas prinsiplərindən biri uşağın

iştirakının təmin edilməsidir. Onların fikirlərini dinləmək və onlara hörmət etmək isə bu prinsipin əsasıdır. Həmçinin uşaqlar öz hüquqlarının pozulması və ya təmin edilməsi barədə müxtəlif hekayələr yazı bilərlər. Bu böyüklərin onlarla necə rəftar etmək istədiklərini, onların necə yaşamaq istədiklərini öyrənmək üçün maraqlı olar və bu yazıların ətrafında səhnəciklər təşkil edə bilərlər. Qəzet və jurnal məqalələrindən toplanmış uşaq hüquqlarının pozuntularına aid olan məqalələr ətrafında mövzu müzakirələri keçirə bilərlər. Onlara belə pozuntuların necə qarşısını almaq haqqında məlumat verə bilərlər.

Konvensiyanın müxtəlif bəndlərindən istifadə edərək kitabxanada uşaqlarla müxtəlif səhnəciklər hazırlaya bilərlər. Uşaq hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı ölkəmizdə azyaşlıların, körpələrin, yeniyetmələrin zəngin daxili potensialının və dünyagörüşünün formalaşmasına imkan verən tədbirlər həyata keçirilir. 1993-cü ildən bu sahənin fəaliyyətini tənzipləyən milli qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə ardıcıl islahatlar həyata keçirilir. Respublikamız Uşaq hüquqlarının təminatı ilə əlaqədar bir sıra sazişlərə, o cümlədən 1994-cü ildə “BMT-nin Beynəlxalq Uşaq Hüquqları Konvensiyasına qoşulmuşdur”.

Uşaqların hüquqları haqqında fikir və düşüncələrini öyrənmək üçün kiçik və böyük yaş qrup uşaqlar arasında “Mənim hüquqlarım” mövzusunda inşa yazı müsabiqəsi keçirmək müsbət nəticə verir. Mövzunu işləyərkən uşaqların müxtəlif informasiya vasitələrindən istifadə etmələri onların bu mövzuda məlumatlanmasına kömək edəcək. İnşalar yoxlanıldıqdan sonra I, II, III yerin sahibləri mükafatlandırılır.

Gah yıxılırlar, gah dururlar,

Hətta yamanca yorulurlar.

Amma oynamaqdan əsla doymurlar

Qoy oynasın uşaqlar!

Xoşbəxt olsun uşaqlar.

Belə azad belə şən,

Belə diyar harda var?!

Körpələrin beşiyində
Qığıltılar qoy var olsun!
Üzlərində, gözlərində
Qoy əbədi bahar olsun!
Uşaqların xoşbəxtliyi keşiyində
Mərd, mətin duran adamlara
Uşaqlardan süd qoxulu salamlar olsun!

“Uşaq hüquqları və sağlam həyat” adlı sərgidə cəmiyyətdə, ailədə uşaqlara qarşı zorakılıq faktlarından misallar göstərmək olar. Bu iş uşaqların dünyagörüşlərinin artmasına, bu sahədə fikirlərinin formalaşmasına əyani şəkildə kömək edəcək. Bu mövzuda uşaqların dünyagörüşünü öyrənmək üçün rəsm müsabiqələrinin keçirilməsi də məqsəduyğundur.

Kitabxanada mövzu ətrafında hazırlanan sərgilərin də xüsusi əhəmiyyəti var. Beynəlxalq Uşaq Hüquqları Günü münasibətilə sərgidə Uşaq hüquqlarına dair vəsaitlər, Qanundan bəzi maddələri izahı ilə veririk.

Başlıq: Mənim hüquqlarım məni qoruyur

Uşaq da meyvə tək yetişən olar,
Əsəbi bərkiyə, ət-qana dolar.
Elə ki, sümüklə dəri bərkiyə,
Qafada beyninin yeri bərkiyə.
O uşaq kamala can ata-ata,
Ağına ağıllı söz bata-bata.
Təlim məktəbinə çapar atını,
Arzu şərbətinin duyar dadını.

Nizami Gəncəvi,
Dahi şairimiz

Ana istəyir ki, onun övladı –
Aslan kimi qorxmaz, pərvüqar olsun.
Ətəkdən yapışan, əl açan deyil,
Özgəyə əl tutan, havadar olsun.

S. Həlimşah,
şair

... Elə düşünməyin ki, siz uşağın tərbiyəsilə yalnız onunla danışarkən və ya öyrədərkən, ya da ona əmr edərkən məşğul olursunuz. Siz onu hər an hətta evdə olmadığınız vaxtda da tərbiyə edirsiniz.

A.S.Makarenko,
pədaqoq və yazıçı

Uşaq üçün hər bir oyun ciddi xarakter daşıyır, çünki o, oynayarkən yaşayır. O, yalnız oynayarkən öyrənir. Ruhən və cismən böyüyür.

A.V. Lunaçarski,
jurnalist

Az təhqir görən uşaq, öz ləyaqətini dərindən dərk edən insan kimi yetişər.

N.Q. Çernişevski,
filosof

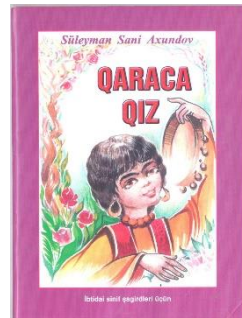
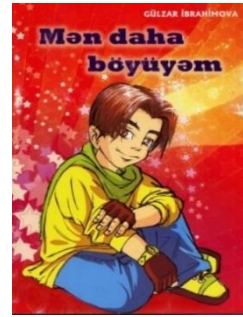
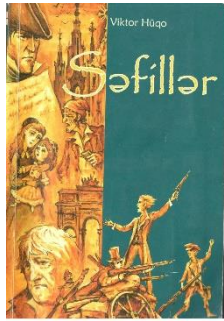
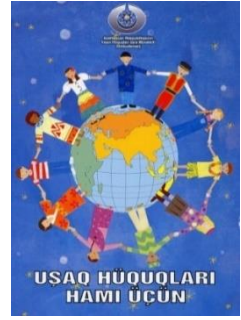
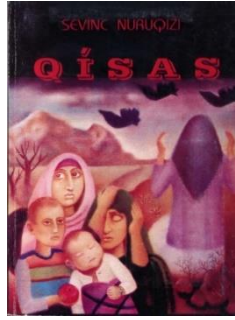
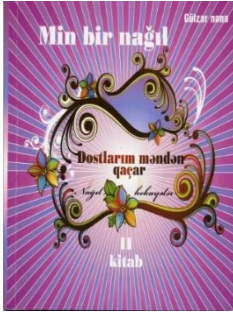
Uşaqlar bizim sabahkı hakimlərimizdir, dünyagörüşümüzün, əməllərimizin tənqidçiləridir.

M. Qorki,
rus yazıçısı

... Uşaqların özlərini görmək, düşünmək və hiss etmək qabiliyyəti var, bunu öz duyğularımızla əvəz etməyə çalışmaqdan ağılsız şey ola bilməz.

J. J. Russo,
filosof

Kitab sərgisi

İntelektual oyun

Bilirik ki, kitabxanalar uşaqları maarifləndirməklə yanaşı onların intellektual səviyyələrinin yüksəldilməsində də xüsusi rol oynayır. Bu səbəbdən də uşaqlara hüquqlarından bəhs edən oyunların keçirilməsi də məqsədəuyğundur. Bu mövzuda uşaqlar arasında bir sıra oyunlar keçirə bilərik. Bu təşəbbüs uşaqların inkişaf hüququna uyğun olaraq, fərdlər arasında irqindən, cinsindən, milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, bütün uşaqların eyni hüquqa malik olmaları haqqında uşaqları məlumatlandıracaqdır. Oyunu təşkil etmək üçün uşaqlardan ibarət qruplar və komandalar yaradıraq. Oyun konvensiyaya uyğun iki mərhələdə keçirilir. Hər bir mərhələ ayrı-ayrı hüquqlardan bəhs edir. Sonda uşaqların fikirlərini öyrənirik.

I oyun – İnkişaf hüququ

A – Kollecdə oğlan və qızlardan ibarət kompüter kurslarının təşkilatçısı. B – Gənclər qrupunun rəhbəridir.

A kollecdə kompüter kurslarına yalnız oğlanları qəbul edir. O fikirləşir ki, qızlar, kursa getsələr də, öyrəndiklərindən istifadə edə bilməyəcəklər. İşlə onların təmini çətin olacaq. Sabah ailə qurduqdan sonra onlara öyrəndikləri lazım olmayacaq.

B isə tamam əks olaraq fikirləşir. O, A-nı dəstəkləmir. Bu əslində ədalətsizlikdir. Həm oğlan həm də qızlar gələcəkdə ailələrin təmini üçün iş qabiliyyətinə malikdirlər. Əgər qızlar da yaxşı təlim almasalar gələcəkdə gəlirli bir işə düzələ bilməzlər.

Sual: Kimin fikri doğrudur?

II oyun

A – orta məktəb tələbəsidir. Siz xarici ölkə tələbələrini ilə birgə təhsil alırsınız amma onları xoşlamırsınız. Onlar öz dillərində danışır. Siz onları başa düşmürsünüz. Siz dostlarınızı onlarla danışmamağa, onların öz vətənlərinə getməkləri üçün çağırışlara qoşulmağa çağırırsınız. B-isə A dan fərqli olaraq onlarla

ünsiyyət qurmağa, onlardan ölkələri haqqında məlumatlar əldə etməyə, hətta onların dillərini belə öyrənməyə çalışır.

Sual : Hansı ədalətlidir?

Gənc oxucuların ifasında səhnəcik. Səhnəyə uşaqlar gəlir. Onlar hüquqları haqqında öz aralarında söhbətə başlayırlar.

- Uşaqlar, bilirsiniz dünyada təxminən 130 milyon məktəbyaşlı uşaq hələdə məktəbə gedə bilmir.
- 12 milyona yaxın uşaq hər il müxtəlif qarşısı alınmaz xəstəliklərdən (malyariya, pnevmaniya,) əziyyət çəkir.
- On minlərlə uşaq istismara məruz qalır.
- Uşaqlar niyə belə əziyyət çəkirlər axı? Onlara belə laqeyidliyin səbəbi nədir görəsən?
- Bu uşaqlara necə kömək edə bilərik? Əsrlərlə davam edən müharibələr, onların törətdikləri fəsadlar. Bunun üçün uşaqların hər zaman müdafiyyə ehtiyacı vardır.

Axı müharibələr zaman-zaman təkrarlanır. Hər bir uşağınsa firavan həyat sürməyə haqqı vardır. Şən, qayğısız uşaqlıq illərindən onları məhrum etmək olmaz. Bunun üçündə uşaqların hər zaman müdafiyyə ehtiyacı vardır. Elə 1917-ci ildə başlayan I Dünya Müharibəsinin nəticəsi ictimaiyyəti uşaqların müdafiəsinə qalxmağa məcbur etdi.

Buna görə 1924-cü ildə Millətlər Cəmiyyəti 5 maddədən ibarət Uşaq Hüquqları Konvensiyasını qəbul etdi.

Hələ də müharibə şəraiti hökm sürən ölkədə hüquqlarımızın qorunmasına ehtiyac vardır.

Uşaq hüquqları necə yaranıb

1945 İkinci Dünya Müharibəsindən sonra dünyadakı ölkələrin çoxu bir ittifaq, yəni Birləşmiş Millətlər Təşkilatını yaratdılar. Onlar dünyada sülhə və azadlığa birlikdə dəstək olmaq istəyirdilər.

10 dekabr 1948 – Həmin gün BMT İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannaməni qəbul etdi. Dünyadakı bütün insanların malik olduqları əsas hüquqların həm də uşaqlara şamil olunduğu qəbul edildi. Lakin tezliklə belə təklif olundu ki, uşaqların xüsusi olaraq qorunmasına ehtiyac var.

1950 – Uşaq hüquqlarının ilk layihəsi hazırlandı. BMT-nin üzvü olan dövlətlərin nümayəndələri bir neçə il onu müzakirə etdilər.

20 noyabr 1954 – Həmin gün BMT Uşaq Hüquqları Bəyannaməsini qəbul etdi. Bu cür bəyannamə bütün dövlətlər üçün məcburi hüquqi qüvvəyə malik olmasa da, hər halda onların gələcək fəaliyyət istiqamətləri üçün tövsiyə xarakteri daşıyır.

1979 – Həmin il bütün dünyada Uşaq İli kimi qeyd olundu. Hər yerdə uşaq hüquqları barəsində düşünüldü, bu barədə müzakirələr keçirildi. Uşaqların mənafeyi naminə, bu hüquqların daha detallı işlənib hazırlanmasını və ən əsası, onların məcburi hüquqi qüvvə daşımalarını getdikcə daha çox insan arzulamağa başladı.

20 noyabr 1989 – Həmin gün BMT-nin Baş Məclis Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyanı, yaxud başqa cür desək, Uşaq hüquqları haqqında sazişi yekdilliklə qəbul etdi. O vaxtdan indiyədək dünyanın bütün dövlətlərinin hökumətləri bu Konvensiyanı imzalamışdır. Konvensiyanı imzalamaqla onlar öz ölkələrini uşaq hüquqları sahəsində maarifləndirməyə, bu hüquqları öz ölkələrində tətbiq etməyə və uşaqların müdafiəsinə

xüsusi diqqət yetirməyə söz vermişlər. Lakin hələ də dünyanın çox yerində uşaqlar ədalətsizlikdən ciddi əziyyət çəkirlər. Dünyadakı bütün uşaqlar öz hüquqlarından faydalanması üçün tədbirlər görməliyik və buna görə bizim hər birimiz məsuliyyət daşıyıyıq. Uşaqlar öz hüquqlarını şəkillər vasitəsi ilə daha yaxşı anlaya bilərlər.

Maddə 8.

Maddə 8:

1. İştirakçı dövlətlər qeyri-qanuni müdaxiləyə yol vermədən, qanunda nəzərdə tutulduğu kimi, uşağın öz fərdiliyini, o cümlədən vətəndaşlığını, adını və ailə əlaqələrini saxlamaq hüququna hörmət bəsləməyi öhdələrinə götürürlər.

2. Əgər uşaq öz fərdiliyinin ünsürlərinin bir qismindən və ya hamısından qanunsuz məhrum edilsə, iştirakçı dövlətlər onun fərdiliyinin ən tez zamanda bərpa edilməsi üçün ona lazımı köməyi və müdafiəni təmin dirlər.

Maddə 31.

1. İştirakçı dövlətlər uşağın istirahət və asudə vaxt hüququnu, yaşına uyğun oyunlarda və əyləncəli tədbirlərdə iştirak etmək və sərbəst surətdə mədəni həyatda iştirak etmək və incəsənətlə məşğul olmaq hüququnu tanıyırlar. 2. İştirakçı dövlətlər uşağın mədəni və həyatında hərtərəfli iştirak etmək hüququna hörmət bəsləyir və rəvac verir, mədəni fəaliyyət və yaradıcılıq fəaliyyəti, asudə vaxt və istirahət üçün müvafiq və bərabər imkanlar verilməsinə kömək göstərirlər.

Uşaq hüquqları Konvensiyasının prinsipləri.

Prinsip 1. Uşaq bu Bəyannamədə təsbit olunmuş bütün hüquqlardan faydalanmalıdır. Heç bir istisnaya yol verilmədən və uşağın özünün və ya onun ailəsinin irqi, dərisinin rəngi, cinsi, dili, dini, siyasi və digər əqidələri, milli və ya sosial mənsubiyyəti, əmlak vəziyyəti, doğum və yaxud başqa statusu kimi əlamətlərə görə heç bir fərq qoyulmadan və yaxud ayrışdırılmağa yol verilmədən bütün uşaqlar bu hüquqlara malikdirlər.

Prinsip 2. Uşaq qanun və digər vasitələrlə xüsusi müdafiə ilə təmin edilməli və ona elə imkanlar və əlverişli şəraitlər yaradılmalıdır ki, bunlar onun sağlam və normal yolla, azad və ləyaqətli şəraitdə fiziki, əqli, əxlaqi, mənəvi və sosial cəhətdən inkişafına imkan versin. Bu məqsədlə qanunlar qəbul edilərkən başlıca fikir uşağın maraqlarının ən yaxşı şəkildə təmin edilməsi olmalıdır.

Prinsip 3. Uşaq doğulduğu andan ad və vətəndaşlıq hüququna malikdir.

Prinsip 4. Uşaq sosial təminatın imtiyazlarından istifadə etməlidir. O, sağlam böyümək və inkişaf etmək hüququna malikdir, bu məqsədlə həm o, özü, həm də onun anası, doğumdan əvvəl və doğumdan sonrakı lazımi qayğı da daxil olmaqla, xüsusi qayğı və müdafiə ilə təmin edilməlidir. Uşaq lazımi qaydada qidalanma, mənzil, əyləncə və tibbi xidmət hüququna malikdir.

Prinsip 5. Fiziki, əqli və yaxud sosial baxımdan qüsurlu uşaq, onun xüsusi vəziyyətinə görə zəruri olan xüsusi rəftar, təhsil və qayğı ilə təmin olunmalıdır.

Prinsip 6. Uşaq, şəxsiyyətinin tam və ahəngdar inkişafı üçün sevgiyə və başa düşülməyə ehtiyac duyur. O, mümkün olduğu qədər öz valideynlərinin himayəsi və məsuliyyəti altında və istənilən halda sevgi, mənəvi və maddi təminat mühitində böyüməlidir; azyaşlı uşaq, müstəsna hallar istisna edilməklə, öz anasından ayrılmalıdır. Ailəsi olmayan uşaqlara və yaşamaq üçün kifayət qədər vəsaiti olmayan uşaqlara xüsusi qayğı

göstərmək cəmiyyətin və ictimai hakimiyyət orqanlarının vəzifəsidir. Yaxşı olardı ki, çoxuşaqlı ailələrə uşaqları saxlamaq üçün dövlət müavinətləri və ya digər müavinətlər ayrılınsın.

Prinsip 7. Uşaq təhsil almaq hüququna malikdir, bu təhsilin heç olmazsa ibtidai mərhələləri, pulsuz və məcburi olmalıdır. Ona elə bir təhsil verilməlidir ki, bu, onun ümumi mədəni inkişafına kömək etsin və bu inkişaf sayəsində o, imkanların bərabərliyi əsasında öz qabiliyyətlərini və şəxsi mühakiməsini, habelə mənəvi və sosial məsuliyyət düşüncəsini inkişaf etdirə və cəmiyyətin faydalı üzvü ola bilsin. Uşağın maraqlarının ən yaxşı şəkildə təmin edilməsi onun təhsili və təliminə məsuliyyət daşıyanlar üçün rəhbər prinsip olmalıdır: bu məsuliyyət hər şeydən əvvəl onun valideynlərinin üzərinə düşür. Uşaq, təhsilin xidmət etdiyi məqsədlərə xidmət edən oyunlarda və əyləncələrdə iştirak etmək üçün tam imkanlarla təmin olunmalıdır; cəmiyyət və ictimai hakimiyyət orqanları göstərilən hüququn həyata keçirilməsinə imkan yaratmaq üçün səy göstərməlidirlər.

Prinsip 8. Uşaq bütün hallarda müdafiə və yardımı ilk növbədə alanların sırasında olmalıdır.

Prinsip 9. Uşaq laqeyd və amansız münasibətin, habelə istismarın bütün formalarından müdafiə olunmalıdır. O, heç bir formada alver obyektı olmamalıdır. Uşaq lazımi minimum yaş həddinə çatmayana qədər işə qəbul edilməməlidir; heç bir halda ona, sağlamlığı və ya təhsili üçün ziyanlı ola biləcək və yaxud onun fiziki, əqli və əxlaqi inkişafına mane ola biləcək hər hansı iş və ya məşğuliyyət tapşırılmamalı və tapşırılmasına icazə verilməməlidir.

Prinsip 10. Uşaq irqi, dini və yaxud hər hansı bir digər ayrı-seçkilik formasını təşviq edən təcrübədən uzaq tutulmalıdır. O, qarşılıqlı anlaşma, dözümlülük, xalqlar arasında dostluq, sülh və ümumi qardaşlıq ruhunda, həmçinin öz enerjisini və istedadını yoldaşlarının xeyrinə sərf etmək düşüncəsində tərbiyə olunmalıdır.

Uşaqlara vermişik dünyanı bir illiyə,
Sarsılmış əsəbləri dincəlib kainatın.
Bal körpələr öyrətsin böyükləri birliyə,
O südəmər çağları geri dönsün həyatın.

Vədəsiz soluxmasın çəmən, çiçək, göy otlar.
Qayıtsın nizamına qoy iqlim qurşaqları.
Barıt-qurşun yükünü yerə qoysun buludlar,
Əyilsin, qanadına mindirsin uşaqları.

Gözü bağlı işlərdən göz açanda gördük ki,
Bir körpə insafına möhtac qalıb dünyamız.
Dünyanı bir illiyə uşaqlara verdik ki:
Saflaşsın xəmirimiz, təmizlənsin mayamız.

Raketlər - körpələrin yalançı tapançası,
Lap milyonu yığılsa öldürəmməz milçəyi...
Barı çıxsın bir illik yerin ağrı-acısı,
Sonrada uşaqlara tapşırıq gələcəyi.

Məmməd Aslan

Son

ƏLAVƏ II

I Hissə

Maddə 1

Hər bir insan 18 yaşına çatanadək bu Konvensiyanın məqsədləri üçün uşaq sayılır, bir şərtlə ki, həmin uşaq barəsində tətbiq edilən qanuna görə o, yetkinlik yaşına daha əvvəl çatmış olmasın.

Maddə 2

1. İştirakçı dövlətlər uşağın, onun valideynlərinin və ya qanuni qəyyumlarının irqindən, dərisinin rəngindən, cinsindən, dilindən, dinindən, siyasi və ya digər əqidələrindən, milli, etnik və ya sosial mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, səhhətindən və doğum şəraitindən və ya hər hansı başqa hallardan asılı olmayaraq, heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermədən, onların yurisdiksiyası daxilində hər bir uşaq üçün bu Konvensiyada nəzərdə tutulan bütün hüquqlara hörmət bəsləyir və onları təmin edirlər.

2. İştirakçı dövlətlər uşağın, onun valideynlərinin, qanuni qəyyumlarının və ya digər ailə üzvlərinin statusu, fəaliyyəti, ifadə etdikləri baxışları və ya əqidələri əsasında uşağın ayrı-seçkiliyin və ya cəzanın bütün formalarından müdafiə olunmasını təmin etmək üçün hər cür lazımi tədbirləri görürlər.

Maddə 3

1. Uşaqlar barəsində bütün tədbirlərdə əsas diqqət uşaq mənafelərinin daha yaxşı təmin edilməsinə yönəldilir, istər bu tədbirlər sosial təminat məsələləri ilə məşğul olan dövlət idarələri və ya özəl idarələr tərəfindən görülsün, istərsə də məhkəmələr, inzibati və ya qanunvericilik orqanları tərəfindən.

2. İştirakçı dövlətlər uşağın valideynlərinin, qəyyumlarının və ya qanuna görə onun üçün məsuliyyət daşıyan digər şəxslərin

hüquq və vəzifələrini nəzərə alaraq, uşağı onun rifahı üçün zəruri olan müdafiə və qayğı ilə təmin etməyi öhdələrinə götürür və bu məqsədlə bütün qanunvericilik tədbirlərini və inzibati tədbirləri görürlər.

3. İştirakçı dövlətlər təmin edirlər ki, uşaqların qayğısına qalmaq və ya müdafiəsi üçün cavabdeh olan idarələr, xidmətlər və orqanlar səlahiyyətli orqanların qoyduqları normalara, o cümlədən təhlükəsizlik və səhiyyə, onların işçi heyətinin say tərkibi və yararlığı, habelə mötəbər nəzarət baxımından cavab versinlər.

Maddə 4

İştirakçı dövlətlər bu Konvensiyada tanınan hüquqların həyata keçirilməsi üçün bütün lazımi qanunvericilik tədbirlərini, inzibati və digər tədbirləri görürlər. İştirakçı dövlətlər iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar barəsində belə tədbirləri malik olduqları ehtiyatların maksimum çərçivəsində və lazım gəldikdə, beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində görürlər.

Maddə 5

İştirakçı dövlətlər valideynlərin və yerli adətdə nəzərdə tutulduğu kimi, müvafiq hallarda genişləndirilmiş ailə və ya icma üzvlərinin, qəyyumların və ya qanuna görə uşaq üçün məsuliyyət daşıyan digər şəxslərin bu Konvensiyada tanınan hüquqların uşaqlar tərəfindən həyata keçirilməsində onu lazıminca idarə etmək və ona rəhbərlik etmək və bunu uşağın inkişaf etməkdə olan qabiliyyətinə müvafiq sürətdə yerinə yetirmək məsuliyyətinə, hüquqlarına və vəzifələrinə hörmət bəsləyirlər.

Maddə 6

1. İştirakçı dövlətlər təsdiq edirlər ki, hər bir uşağın yaşamaq üçün ayrılmaz hüququ vardır.

2. İştirakçı dövlətlər uşağın sağ qalmasını və sağlam inkişaf etməsini maksimum mümkün olan dərəcədə təmin edirlər.

Maddə 7

1. Uşaq doğulduqdan sonra dərhal qeydə alınır və doğulduğu andan ad və vətəndaşlıq əldə etmək hüququna, habelə, mümkün olduğu dərəcədə, öz valideynlərini tanımaq və onlardan qayğı görmək hüququna malikdir.

2. İştirakçı dövlətlər bu hüquqların öz milli qanunvericiliyinə uyğun həyata keçirilməsini və öz öhdəliklərinin bu sahədə müvafiq beynəlxalq sənədlərə uyğun yerinə yetirilməsini, o cümlədən əks təqdirdə uşağın vətəndaşlığa malik olmayacağı halda təmin edirlər.

Maddə 8

1. İştirakçı dövlətlər qeyri-qanuni müdaxiləyə yol vermədən, qanunda nəzərdə tutulduğu kimi, uşağın öz fərdiliyini, o cümlədən vətəndaşlığını, adını və ailə əlaqələrini saxlamaq hüququna hörmət bəsləməyi öhdələrinə götürürlər.

2. Əgər uşaq öz fərdiliyinin ünsürlərinin bir qismindən və ya hamısından qanunsuz məhrum edilsə, iştirakçı dövlətlər onun fərdiliyinin ən tez zamanda bərpa edilməsi üçün ona lazımı köməyi və müdafiəni təmin edirlər.

Maddə 9

1. İştirakçı dövlətlər təmin edirlər ki, uşaq və valideynləri onların arzusuna zidd olaraq ayrı düşməsinlər, amma məhkəmənin qərarına uyğun olaraq səlahiyyətli orqanların tətbiq edilən qanuna və prosedurlara müvafiq surətdə belə ayrılığın uşağın ən yaxşı mənafeyi üçün zəruri olduğunu müəyyənləşdirdikləri hallar istisna təşkil edir. Belə müəyyənləşdirmə bu və ya digər konkret halda, məsələn, valideynlər uşaqla qəddarcasına rəftar etdikdə və ya onun qayğısına qalmadıqda və ya valideynlər bir-birindən ayrı yaşadıqda və uşağın yaşayış yeri barədə qərar qəbul edilməli olduqda zəruri ola bilər.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinə uyğun hər cür araşdırma zamanı bütün əlaqədar tərəflərə araşdırmada iştirak etməyə və öz nöqteyi-nəzərini şərh etmək imkanı verilir.

3. İştirakçı dövlətlər valideynlərinin birindən və ya hər ikisindən ayrı düşmüş uşağın hər iki valideynlə müntəzəm şəxsi münasibətlər və birbaşa əlaqələr saxlamaq hüququna hörmət bəsləyirlər, amma bu münasibətlərin və əlaqələrin uşağın ən yaxşı mənafeyinə zidd olduğu hallar istisna təşkil edir.

4. Belə ayrılıq iştirakçı dövlətin qəbul etdiyi hər hansı qərardan, məsələn, valideynlərdən birinin və ya hər ikisinin və ya uşağın həbsə alınması, həbsxanada saxlanması, ölkədən çıxarılması, deportasiyası və ya ölümü (o cümlədən həmin şəxsin dövlətin sərəncamında olduğu dövrdə hər hansı səbəbdən baş vermiş ölümü) ilə əlaqədar qərardan irəli gəldikdə həmin iştirakçı dövlət ailənin qaib üzvünün, üzvlərinin olduğu yer barəsində valideynlərə, uşağa və ya, əgər lazım gələrsə, ailənin başqa üzvünə onların xahişi ilə zəruri məlumat verir, bir şərtlə ki, bu məlumatın verilməsi uşağın rifahına ziyan vurmasın. İştirakçı dövlətlər daha sonra təmin edirlər ki, özlüyündə bu cür xahişin verilməsi müvafiq şəxs, şəxslər üçün xoşagəlməz nəticələrə gətirib çıxarmasın.

Maddə 10

1. İştirakçı dövlətlərin 9-cu maddənin 1-ci bəndi üzrə öhdəliyinə uyğun olaraq uşağın və ya onun valideynlərinin ailənin birləşməsi məqsədilə iştirakçı dövlətə gəlmək və ya oradan getmək barədə ərizələrinə iştirakçı dövlətlər tərəfindən müsbət, humanist və operativ baxılmalıdır. İştirakçı dövlətlər daha sonra təmin edirlər ki, bu cür xahişin verilməsi ərizəçilər və onların ailə üzvləri üçün xoşagəlməz nəticələrə gətirib çıxarmasın.

2. Valideynləri müxtəlif dövlətlərdə yaşayan uşağın, xüsusi hallar istisna olmaqla, hər iki valideynlə müntəzəm şəxsi münasibətlər və birbaşa əlaqələr saxlamaq hüququ vardır. Bu məqsədlə və iştirakçı dövlətlərin 9-cu maddənin 2-ci bəndi üzrə

öhdəliyinə uyğun olaraq iştirakçı dövlətlər uşağın və onun valideynlərinin istənilən ölkəni, o cümlədən öz ölkəsini tərk etmək və öz ölkəsinə qayıtmaq hüququna hörmət bəsləyirlər. İstənilən ölkəni tərk etmək hüququ barəsində yalnız elə məhdudiyətlər qüvvədədir ki, onlar qanunla müəyyən edilmişdir və dövlət təhlükəsizliyinin, ictimai qaydanın (*ordre public*), əhalinin sağlamlığının və ya məənəviyyatının və ya digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruridir və bu Konvensiyada tanınan başqa hüquqlarla bir araya sığır.

Maddə 11

1. İştirakçı dövlətlər uşağın qanunsuz aparılmasına və xaricdən qaytarılmamasına qarşı mübarizə üçün tədbirlər görürlər.
2. Bu məqsədlə iştirakçı dövlətlər ikitərəfli və ya çoxtərəfli sazişlər bağlamağa və ya qüvvədə olan sazişlərə qoşulmağa kömək edirlər.

Maddə 12

1. İştirakçı dövlətlər öz baxışlarını formalaşdırmağa qadir olan uşağı özünə aid bütün məsələlər barəsində həmin baxışları sərbəst ifadə etmək hüququ ilə təmin edirlər, həm də uşağın baxışlarına onun yaşına və yetkinliyinə uyğun lazımı diqqət yetirilir.
2. Bu məqsədlə uşağa ona toxunan hər hansı məhkəmə araşdırmasının və ya inzibati araşdırmanın gedişində ya bilavasitə, ya da nümayəndə və ya müvafiq orqan vasitəsilə, milli qanunvericiliyin prosessual normalarında nəzərdə tutulan qaydada dinlənilmək imkanı verilir.

Maddə 13

1. Uşağın öz fikrini sərbəst ifadə etmək hüququ vardır, bu hüquqa sərhədlərdən asılı olmayaraq, hər cür informasiyanı və ideyaları şifahi, yazılı və ya çap edilmiş formada, incəsənət

əsərləri formasında və ya istədiyi digər vasitələrin köməyi ilə axtarmaq, almaq və ötürmək azadlığı daxildir.

2. Bu hüququn həyata keçirilməsinə bəzi məhdudiyyətlər qoyula bilər, lakin həmin məhdudiyyətlər yalnız qanunda nəzərdə tutulan və aşağıdakılar üçün zəruri məhdudiyyətlər ola bilər:

- a) digər şəxslərin hüquqlarına və nüfuzuna hörmət üçün; və ya
- b) dövlət təhlükəsizliyinin və ya ictimai qaydanın (*ordre public*) və ya əhəlinin sağlamlığının və ya mənəviyyatının qorunması üçün.

Maddə 14

1. İştirakçı dövlətlər uşağın fikir, vicdan və din azadlığına hörmət bəsləyirlər.

2. İştirakçı dövlətlər valideynlərin və müvafiq hallarda qanuni qəyümlərin uşağın hüququnun həyata keçirilməsində uşağa onun inkişaf etməkdə olan qabiliyyəti ilə uzlaşan metodlarla rəhbərlik etmək hüquqlarına və vəzifələrinə hörmət bəsləyirlər.

3. Öz dininə və ya məzhəbinə etiqad etmək azadlığına yalnız elə məhdudiyyətlər qoyula bilər ki, onlar qanunla müəyyən edilmişdir və dövlət təhlükəsizliyinin, ictimai qaydanın, əhəlinin mənəviyyatının və sağlamlığının qorunması və ya digər şəxslərin əsas hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün zəruridir.

Maddə 15

1. İştirakçı dövlətlər uşağın birləşmək azadlığını və dinc toplaşmaq azadlığını tanıyırlar.

2. Bu hüququn həyata keçirilməsi üçün qanuna uyğun tətbiq edilən və demokratik cəmiyyətdə dövlət təhlükəsizliyi və ya ictimai təhlükəsizlik, ictimai qayda, əhəlinin sağlamlığının və ya mənəviyyatının qorunması və ya digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün zəruri olan məhdudiyyətlərdən başqa, hər hansı məhdudiyyət tətbiq edilə bilməz.

Maddə 16

1. Heç bir uşaq onun şəxsi həyat, ailə həyatı, mənzil toxunulmazlığı və ya yazışma sirri hüququnun həyata keçirilməsinə özbaşına və ya qanunsuz müdaxilə və ya şərəf və nüfuzuna qanunsuz qəsd obyektinə ola bilməz.
2. Uşağın belə müdaxilədən və ya qəsdən qanunla müdafiə olunmaq hüququ vardır.

Maddə 17

İştirakçı dövlətlər kütləvi informasiya vasitələrinin vacib rolunu təsdiq edərək təmin edirlər ki, uşaq müxtəlif milli və beynəlxalq mənbələrdən informasiya və materiallar, xüsusən uşağın sosial, ruhi və əxlaqi rifahına, habelə sağlam fiziki və psixi inkişafına köməyə yönəldilmiş informasiya və materialları ala bilsin. Bu məqsədlə iştirakçı dövlətlər:

- a) kütləvi informasiya vasitələrini uşaq üçün sosial və mədəni baxımdan faydalı olan və 29-cu maddənin ruhuna uyğun gələn informasiya və materiallar yaymağa həvəsləndirirlər;
- b) müxtəlif mədəni, milli və beynəlxalq mənbələrdən alınan bu cür informasiya və materialların hazırlanması, mübadiləsi və yayılması sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığı həvəsləndirirlər;
- c) uşaq ədəbiyyatının buraxılmasını və yayılmasını həvəsləndirirlər;
- d) kütləvi informasiya vasitələrini azlıq təşkil edən hər hansı qrupa və ya yerli əhaliyə mənsub uşağın dil tələbatına xüsusi diqqət yetirməyə həvəsləndirirlər;
- e) 13-cü və 18-ci maddələrin müddəalarını nəzərə alaraq, uşağı onun rifahına ziyan vuran informasiya və materiallardan qorumağın lazımi prinsiplərinin hazırlanmasını həvəsləndirirlər.

Maddə 18

1. İştirakçı dövlətlər uşağın tərbiyəsi və inkişafı üçün hər iki valideynin ümumi və eyni məsuliyyət daşması prinsipinin tanınmasını təmin etməkdən ötrü mümkün olan bütün səyləri göstərirlər. Uşağın tərbiyəsi və inkişafı üçün əsas məsuliyyəti

valideynlər və ya müvafiq hallarda qanuni qəyyumlar daşıyırlar. Uşağın ən yaxşı mənafeyi onların əsas qayğı obyektidir.

2. Bu Konvensiyada şərh olunmuş hüquqlara təminat verilməsi və həyata keçirilməsinə yardım göstərilməsi məqsədilə iştirakçı dövlətlər valideynlərə və qanuni qəyyumlara uşaqların tərbiyəsi ilə bağlı vəzifələrini yerinə yetirməkdə lazımi kömək edir və uşaq tərbiyə müəssisələri şəbəkəsinin inkişafını təmin edirlər.

3. İştirakçı dövlətlər bütün lazımi tədbirləri görürlər ki, valideynləri işləyən uşaqların onlara baxmaq üçün nəzərdə tutulan xidmətlərdən və müəssisələrdən istifadə etmək hüququna malik olması təmin edilsin.

Maddə 19

1. İştirakçı dövlətlər uşağı valideynlər, qanuni qəyyumlar və ya uşağa qayğı göstərən hər hansı digər şəxs tərəfindən fiziki və ya psixoloji zorakılığın, təhqirin və ya sui-istifadənin, qayğısızlığın və ya etinasız münasibətin, kobud rəftarın və ya istismarın, o cümlədən seksual sui-istifadənin hər cür formalarından müdafiə etmək məqsədilə bütün lazımi qanunvericilik, inzibati, sosial və maarifçilik tədbirlərini görürlər.

2. Lazım gələrsə, bu cür müdafiə tədbirlərinə uşağa və onun qayğısına qalan şəxslərə zəruri kömək göstərilməsi məqsədilə sosial proqramlar hazırlamaq üçün, habelə uşaqla yuxarıda sadalanmış kobud rəftar hallarının qarşısının alınmasının və aşkara çıxarılmasının, bu hallar barəsində məlumat verilməsinin, onların baxılmağa göndərilməsinin, təhqiq edilməsinin, uşağın müalicəsinin və sonrakı tədbirlərin digər formalarını həyata keçirmək, habelə, lazım gələrsə, məhkəmə prosesinə başlamaq üçün səmərəli prosedurlar daxil edilir.

Maddə 20

1. Öz ailə mühitindən müvəqqəti və ya daimi məhrum olan və ya özünün ən yaxşı mənafeyi üçün belə mühitdə qala bilməyən uşaq dövlət tərəfindən xüsusi müdafiə edilmək və kömək almaq hüququna malikdir.
2. İştirakçı dövlətlər öz milli qanunlarına uyğun olaraq belə uşağa qulluğun dəyişdirilməsini təmin edirlər.
3. Bu cür qulluq uşağın tərbiyəyə, islam hüququna görə «kəfələt» verilməsindən, habelə övladlığa götürülməsindən, lazım gəldikdə isə, uşaqlara qulluq üzrə müvafiq müəssisəyə qoyulmasından ibarət ola bilər. Dəyişdirmənin variantlarına baxılarkən uşağın tərbiyəsində varisliyin arzu olunması və onun etnik mənşəyi, dini və mədəni mənsubiyyəti və ana dili lazımi dərəcədə nəzərə alınmalıdır.

Maddə 21

Övladlığa götürmə sistemini qəbul edən və ya onun mövcudluğuna icazə verən iştirakçı dövlətlər uşağın ən yaxşı mənafeyinin ilk növbədə nəzərə alınmasını təmin edirlər və onlar:

- a) təmin edirlər ki, uşağın övladlığa götürülməsinə ancaq səlahiyyətli orqanlar icazə versinlər. Bu orqanlar tətbiq edilən qanuna və prosedurlara uyğun olaraq və işə aid bütün səhih məlumat əsasında uşağın valideynlər, qohumlar və qanuni qəyyumlar barəsində statusuna görə övladlığa götürülməsinin mümkünlüyünü və əgər tələb olunarsa, əlaqədar şəxslərin zəruri ola biləcək məsləhətləşmə əsasında uşağı övladlığa götürməyə öz şüurlu razılığını verməsini müəyyən edirlər;
- b) təsdiq edirlər ki, uşaq onun tərbiyə olunmasını və ya övladlığa götürülməsini təmin edə biləcək ailəyə tərbiyə olunmağa və ya saxlanmağa verilə bilməzsə və uşağa doğulduğu ölkədə münasib qulluğun təmin edilməsi mümkün olmazsa, onun başqa ölkədə övladlığa götürülməsi uşağa qulluğun alternativ üsulu hesab oluna bilər;

c) təmin edirlər ki, uşaq başqa ölkədə övladlığa götürüldükdə ölkənin daxilində övladlığa götürmə barəsində tətbiq edilən eyni təminat və normalar tətbiq olunsun;

d) başqa ölkədə övladlığa götürmə təqdirində uşağın yerbəyer edilməsi nəticəsində bununla bağlı şəxslərin əsassız maliyyə mənfəəti götürməməsini təmin etmək məqsədilə bütün lazımi tədbirləri görürlər;

e) zəruri hallarda ikitərəfli və çoxtərəfli razılaşmalar və ya sazişlər bağlanması yolu ilə bu maddənin məqsədlərinə nail olmağa kömək edir və bunun əsasında uşağın başqa ölkədə yerbəyer edilməsinin səlahiyyətli hakim dairələr və ya orqanlar tərəfindən həyata keçirilməsini təmin edirlər.

Maddə 22

1. İştirakçı dövlətlər qaçqın statusu almaq istəyən və ya tətbiq edilən beynəlxalq və ya daxili hüquqa və qaydalara müvafiq surətdə qaçqın sayılan, valideynləri və ya hər hansı digər şəxs tərəfindən istər müşayiət edilən, istərsə də müşayiət edilməyən uşağı bu Konvensiyada və həmin dövlətin iştirak etdiyi insan hüquqlarına dair digər beynəlxalq sənədlərdə və ya humanitar sənədlərdə şərh olunmuş tətbiq edilən hüquqlardan istifadə edilməsində lazımi müdafiə və humanitar yardımla təmin etmək üçün zəruri tədbirləri görürlər.

2. Bu məqsədlə iştirakçı dövlətlər belə uşağın müdafiəsi və ona kömək göstərilməsi, hər hansı qaçqın uşağın öz valideynlərini və ya digər ailə üzvlərini axtarıb tapması, öz ailəsinə qovuşmaqdan ötrü lazımi məlumat alması üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və onunla əməkdaşlıq edən digər səlahiyyəti hökumətlərarası təşkilatların və ya qeyri-hökumət təşkilatlarının bütün səylərinə zəruri saydıqları hallarda kömək edirlər. Valideynləri və ya digər ailə üzvlərini tapmaq mümkün olmadıqda belə uşaq, bu Konvensiyada nəzərdə tutulduğu kimi, hər hansı səbəbdən öz ailə mühitindən daimi və ya müvəqqəti

məhrum olmuş istənilən digər uşaqla eyni dərəcədə müdafiə edilir.

Maddə 23

1. İştirakçı dövlətlər təsdiq edirlər ki, əqli və ya fiziki çatışmazlığı olan uşaq onun ləyaqətini təmin edən, özünə inamını artıran və cəmiyyət həyatında fəal iştirakını asanlaşdıran şəraitdə tam dəyərli və ləyaqətli həyat sürməlidir.

2. İştirakçı dövlətlər çatışmazlığı olan uşağın ona xüsusi qayğı göstərilməsi hüququnu təsdiq edir və belə hüquqa malik olan uşağa və onun qayğısına qalmaq üçün məsuliyyət daşıyanlara mövcud ehtiyatlar daxilində xahiş edilmiş yardımın göstərilməsini, həm də uşağın vəziyyətinə və onun valideynlərinin və ya uşağa qayğını təmin edən digər şəxslərin vəziyyətinə uyğun olan yardımın göstərilməsini həvəsləndirir və təmin edirlər.

3. Çatışmazlığı olan uşağın xüsusi ehtiyaclarının təsdiqi kimi, bu maddənin 2-ci bəndinə uyğun olaraq imkan daxilində ona yardım valideynlərin və ya uşağa qayğını təmin edən digər şəxslərin maliyyə ehtiyatları nəzərə alınmaqla pulsuz verilir və çatışmazlığı olan uşağın təhsil, peşə hazırlığı, tibbi xidmət, sağlamlığın bərpası, əmək fəaliyyətinə hazırlıq sahəsində xidmətlərdən səmərəli istifadə etməsini və istirahət vasitələrindən bəhrələnməsini elə təmin etmək məqsədi güdür ki, bunlar uşağın sosial həyata imkan daxilində daha tam cəlb edilməsinə və uşağın mədəni və mənəvi inkişafı da daxil olmaqla, şəxsiyyətinin püxtələşməsinə gətirib çıxarsın.

4. İştirakçı dövlətlər çatışmazlığı olan uşaqların profilaktik səhiyyəsi və tibbi, psixoloji və funksional müalicəsi sahəsində müvafiq məlumat mübadiləsinə, o cümlədən reabilitasiya, ümumtəhsil və peşə hazırlığı metodlarına dair məlumatın yayılmasına, habelə bu məlumatdan istifadə olunmasına beynəlxalq əməkdaşlıq ruhunda kömək edirlər ki, iştirakçı dövlətlərə bu sahədə öz imkanlarını yaxşılaşdırmağa, biliklərini

zənginləşdirməyə və öz təcrübələrini artırmağa şərait yaratsınlar. Bununla əlaqədar, inkişaf etməkdə olan ölkələrin tələbatına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Maddə 24

1. İştirakçı dövlətlər uşağın ən mükəmməl səhiyyə sistemi xidmətlərindən və xəstəliklərin müalicəsi və sağlamlığın bərpası vasitələrindən istifadə etmək hüququnu təsdiq edirlər. İştirakçı dövlətlər təmin etməyə çalışırlar ki, heç bir uşaq səhiyyə sisteminin belə xidmətlərindən istifadə etmək hüququndan məhrum olmasın.

2. İştirakçı dövlətlər həmin hüququn tam həyata keçirilməsinə çalışır və lazımi tədbirlər görürlər ki:

a) körpələr və uşaqlar arasında ölüm hallarının səviyyəsi aşağı düşsün;

b) ilkin tibbi-sanitariya yardımının inkişafına birinci növbədə diqqət yetirmək şərtilə bütün uşaqlara lazımi tibbi yardım göstərilməsi və onların sağlamlığının mühafizəsi təmin edilsin;

c) xəstəliklərə və doyunca yeməməyə qarşı mübarizə aparılsın, o cümlədən ilkin tibbi-sanitariya yardımı çərçivəsində, digər vasitələrlə yanaşı, asanlıqla əldə olunan texnologiyanın tətbiq edilməsi və kifayət qədər qidalı ərzaq və təmiz içməli su verilməsi yolu ilə, ətraf mühitin çirklənməsi təhlükəsi və riski nəzərə alınaraq mübarizə aparılsın;

d) analara doğuşqabağı və doğuşdan sonrakı dövrlərdə sağlamlığını qorumaq üçün lazımi xidmətlər göstərilsin;

e) uşaqların sağlamlığı və qidalanması, əmizdirmənin üstünlükləri, gigiyena, uşağın yaşadığı mühitin sanitariyası və bədbəxt hadisələrin qarşısının alınması barədə cəmiyyətin bütün təbəqələrinə, xüsusən valideynlərə və uşaqlara məlumat verilməsi, habelə onların təhsil alması və belə biliklərdən istifadə etməkdə dəstəklənməsi təmin edilsin;

f) profilaktik tibbi yardım və ailənin ölçüsünün planlaşdırılması sahəsində maarifçilik işi və xidmətlər inkişaf etdirilsin.

3. İştirakçı dövlətlər uşaqların sağlamlığına mənfi təsir göstərən ənənəvi praktikanın aradan qaldırılması məqsədilə hər cür səmərəli və lazımi tədbirləri görürlər.

4. İştirakçı dövlətlər bu maddədə təsdiq olunan hüququn tam həyata keçirilməsinə tədricən nail olmaq məqsədilə beynəlxalq əməkdaşlığı həvəsləndirməyi və inkişaf etdirməyi öhdələrinə götürürlər. Bununla əlaqədar, inkişaf etməkdə olan ölkələrin tələbatına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Maddə 25

İştirakçı dövlətlər uşağa qulluq, onun müdafiəsi və ya fiziki, yaxud psixi müalicəsi məqsədilə səlahiyyətli orqanlar tərəfindən qəyyumluğa verilmiş uşağın keçdiyi müalicənin və onun üzərində belə qəyyumluqla bağlı bütün digər şəraitin vaxtaşırı qiymətləndirilməsi barədə uşağın hüququnu təsdiq edirlər.

Maddə 26

1. İştirakçı dövlətlər hər bir uşağın sosial sığorta da daxil olmaqla, sosial təminat nemətlərindən istifadə etmək hüququnu tanıyır və özlərinin milli qanunvericiliyinə uyğun olaraq bu hüququn tam həyata keçirilməsinə nail olmaq üçün lazımi tədbirləri görürlər.

2. Zərurət olduqca bu nemətlər mövcud ehtiyatlar və uşağın imkanları və onun saxlanması üçün məsuliyyət daşıyan şəxslərin imkanları, habelə uşaq tərəfindən və ya onun adından nemətlərin əldə edilməsi ilə bağlı istənilən mülahizələr nəzərə alınmaqla verilir.

Maddə 27

1. İştirakçı dövlətlər hər bir uşağın fiziki, əqli, ruhi, mənəvi və sosial inkişafı üçün lazım olan həyat səviyyəsinə malik olmaq hüququnu təsdiq edirlər.

2. Valideyn(lər) və ya uşağı tərbiyə edən digər şəxslər uşağın inkişafı üçün lazım olan həyat şəraitini öz qabiliyyətləri və

maliyyə imkanları daxilində təmin etməyə görə əsas məsuliyyəti daşıyırlar.

3. İştirakçı dövlətlər valideynlərə və uşaqları tərbiyə edən digər şəxslərə həmin hüququn həyata keçirilməsində kömək göstərilməsi üçün özlərinin milli şəraitinə müvafiq surətdə və öz imkanları daxilində lazımi tədbirlər görür və lazım gələrsə, xüsusən ərzaq, paltar və mənzil təminatına dair proqramlara maddi yardım göstərir və onları dəstəkləyirlər.

4. İştirakçı dövlətlər istər iştirakçı dövlətin daxilində, istərsə də xaricdə valideynlər və ya uşaq üçün maliyyə məsuliyyəti daşıyan digər şəxslər tərəfindən uşağın saxlanması bərpa olunmasını təmin etmək üçün bütün lazımi tədbirləri görürlər. Məsələn, əgər uşaq üçün maliyyə məsuliyyəti daşıyan şəxs və uşaq müxtəlif dövlətlərdə yaşayırlarsa, iştirakçı dövlətlər beynəlxalq sazişlərə qoşulmağa və ya bu cür sazişlər bağlanmasına, habelə digər müvafiq razılaşmalar əldə olunmasına kömək edirlər.

Maddə 28

1. İştirakçı dövlətlər uşağın təhsil hüququnu tanıyır və bərabər imkanlar əsasında bu hüququn həyata keçirilməsinə tədricən nail olmaq məqsədilə onlar:

- a) pulsuz və icbari ibtidai təhsili tətbiq edirlər;
- b) orta təhsilin istər ümumi, istərsə də peşə təhsili kimi müxtəlif formalarının inkişaf etdirilməsini həvəsləndirir, bu təhsilin bütün uşaqlar üçün mümkün olmasını təmin edir və pulsuz təhsilin tətbiqi və lazım gəldikdə maliyyə yardımı göstərilməsi kimi zəruri tədbirlər görürlər;
- c) bütün lazımi vasitələrin köməyi ilə ali təhsilin hər kəsin bacarığı əsasında hamı üçün mümkün olmasını təmin edirlər;
- d) təhsil və peşə hazırlığı sahəsində informasiyanın və materialların bütün uşaqlar üçün müyəssərliyini təmin edirlər;

e) məktəblərdə müntəzəm davamiyyətə kömək göstərilməsi və məktəbi tərk edən şagirdlərin sayının azaldılması üçün tədbirlər görürlər.

2. İştirakçı dövlətlər uşağın insan ləyaqətinə hörməti əks etdirən metodların köməyi ilə və bu Konvensiyaya müvafiq surətdə məktəb intizamının saxlanmasını təmin etmək üçün bütün lazımi tədbirləri görürlər.

3. İştirakçı dövlətlər bütün dünyada cəhalətin və savadsızlığın ləğvinə kömək göstərilməsi və elmi-texniki biliklərə və təlimin müasir metodlarına yiyələnməyin asanlaşdırılması məqsədilə təhsilə aid məsələlərdə beynəlxalq əməkdaşlığı həvəsləndirir və inkişaf etdirirlər. Bununla əlaqədar, inkişaf etməkdə olan ölkələrin tələbatına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Maddə 29

1. İştirakçı dövlətlər razılaşırlar ki, uşağın təhsili aşağıdakılara yönəldilməlidir:

a) uşağın şəxsiyyətinin, istedadının, əqli və fiziki qabiliyyətinin ən tam həcmdə inkişaf etdirilməsinə;

b) insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara, habelə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində bəyan olunmuş prinsiplərə hörmətin tərbiyə edilməsinə;

c) uşağın valideynlərinə, onun mədəni özgünlüyünə, dilinə və dəyərlərinə, uşağın yaşadığı ölkənin və mənşəcə olduğu ölkənin milli dəyərlərinə, öz sivilizasiyasından fərqlənən sivilizasiyalara hörmətin tərbiyə edilməsinə;

d) anlaşma, sülh, dözümlük, kişilərlə qadınların hüquq bərabərliyi və bütün xalqlar, etnik, milli və dini qruplar arasında, habelə yerli əhali sırasından olan şəxslər arasında dostluq ruhunda uşağın azad cəmiyyətdə şüurlu həyata hazırlanmasına;

e) ətraf mühitə hörmətin tərbiyə edilməsinə.

2. Bu maddənin və ya 28-ci maddənin heç bir hissəsi ayrı-ayrı şəxslərin və orqanların təhsil müəssisələri yaratmaq və onlara rəhbərlik etmək azadlığının məhdudlaşdırılması kimi yozulmur,

bir şərtlə ki, bu maddənin 1-ci bəndində şərh olunmuş prinsiplərə daim riayət edilsin və belə təhsil müəssisələrində verilən təhsilin dövlət tərəfindən qoyula bilən minimum normalara uyğun gəlməsi tələbi yerinə yetirilsin.

Maddə 30

Etnik, dini və ya dil azlıqlarının və ya yerli əhali sırasından olan şəxslərin yaşadıkları dövlətlərdə belə azlıqlara və ya yerli əhaliyə mənsub olan uşaq öz qrupunun digər üzvləri ilə birlikdə öz mədəniyyətindən bəhrələnmək, öz dininə etiqad etmək və onun ayinlərini yerinə yetirmək, habelə ana dilindən istifadə etmək hüququndan məhrum edilə bilməz.

Maddə 31

1. İştirakçı dövlətlər uşağın istirahət və asudə vaxt hüququnu, yaşına uyğun oyunlarda və əyləncəli tədbirlərdə iştirak etmək və sərbəst surətdə mədəni həyatda iştirak etmək və incəsənətlə məşğul olmaq hüququnu tanıyırlar.
2. İştirakçı dövlətlər uşağın mədəni və yaradıcılıq həyatında hərtərəfli iştirak etmək hüququna hörmət bəsləyir və rəvac verir, mədəni fəaliyyət və yaradıcılıq fəaliyyəti, asudə vaxt və istirahət üçün müvafiq və bərabər imkanlar verilməsinə kömək göstərirlər.

Maddə 32

1. İştirakçı dövlətlər uşağın iqtisadi istismardan və sağlamlığı üçün təhlükə törədə bilən və ya təhsil almasına mane ola bilən, yaxud sağlamlığına və fiziki, əqli, ruhi, mənəvi və sosial inkişafına ziyan vura bilən hər hansı işi yerinə yetirməkdən müdafiə edilmək hüququnu tanıyırlar.
2. İştirakçı dövlətlər bu maddənin həyata keçirilməsini təmin etmək üçün qanunvericilik tədbirləri, inzibati və sosial tədbirlər, habelə təhsil sahəsində tədbirlər görürlər. Bu məqsədlə digər

beynəlxalq sənədlərin müvafiq müddəalarını rəhbər tutaraq iştirakçı dövlətlər:

- a) işə qəbul üçün minimum yaş həddini və ya minimum yaş hədlərini müəyyən edirlər;
- b) iş gününün müddəti və əmək şəraiti haqqında zəruri tələbləri müəyyən edirlər;
- c) bu maddənin səmərəli həyata keçirilməsini təmin etmək üçün müvafiq cəza növləri və ya digər sanksiyalar nəzərdə tuturlar.

Maddə 33

İştirakçı dövlətlər müvafiq beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulduğu kimi, uşaqları narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz istehlakından qorumaq və belə maddələrin qanunsuz istehsalında və ticarətində uşaqlardan istifadə edilməsinə yol verməmək üçün bütün lazımi tədbirlər, o cümlədən qanunvericilik tədbirləri, inzibati və sosial tədbirlər, habelə təhsil sahəsində tədbirlər görürlər.

Maddə 34

İştirakçı dövlətlər uşağı seksual istismarın və seksual yola çəkmənin bütün formalarından müdafiə etməyi öhdələrinə götürürlər. Bu məqsədlə iştirakçı dövlətlər aşağıdakıların qarşısını almaq üçün milli, ikitərəfli və çoxtərəfli səviyyələrdə bütün lazımi tədbirləri görürlər:

- a) uşağın hər hansı qanunsuz seksual fəaliyyətə sövq və ya məcbur edilməsi;
- b) istismar məqsədilə uşaqlardan fahişəlikdə və ya digər qanunsuz seksual praktikada istifadə edilməsi;
- c) istismar məqsədilə uşaqlardan pornoqrafiyada və pornoqrafik materiallarda istifadə edilməsi.

Maddə 35

İştirakçı dövlətlər uşaqların hər hansı məqsədlərlə və hər hansı formada oğurlanmasının, uşaqlarla ticarətin və ya

qaçaqmalçılığın qarşısını almaq üçün milli, ikitərəfli və coxtərəfli səviyyələrdə bütün lazımi tədbirləri görürlər.

Maddə 36

İştirakçı dövlətlər uşağı onun rifahının istənilən cəhətinə ziyan vuran istismarın bütün digər formalarından müdafiə edirlər.

Maddə 37

İştirakçı dövlətlər təmin edirlər ki:

- a) heç bir uşaq işgəncələrə və ya qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan digər rəftar və ya cəza növlərinə məruz qalmasın. 18 yaşına çatmayan şəxslər tərəfindən törədilmiş cinayətlərə görə nə ölüm cəzası, nə də azad edilmək imkanını nəzərdə tutmayan ömürlük həbs cəzası kəsilmir;
- b) heç bir uşaq qanunsuz və ya özbaşına azadlıqdan məhrum edilməsin. Uşağın həbsə alınması, tutulması və ya həbsxanaya salınması qanuna uyğun həyata keçirilir və yalnız son tədbir kimi və mümkün qədər daha qısa olan müvafiq müddət ərzində tətbiq edilir;
- c) azadlıqdan məhrum edilmiş hər bir uşaqla humanist rəftar edilsin və həmyaşıdları olan şəxslərin tələbatı nəzərə alınmaqla, onun şəxsiyyətinin ayrılmaz ləyaqətinə hörmət bəslənsin. Məsələn, azadlıqdan məhrum edilmiş hər bir uşaq, onun ən yaxşı mənafeyinə zidd deyilsə, yaşlılardan ayrı saxlanılmalı və xüsusi hallar istisna olmaqla, yazışmaq və görüşmək yolu ilə öz ailəsi ilə əlaqə saxlamaq hüququna malik olmalıdır;
- d) azadlıqdan məhrum edilmiş hər bir uşaq ləngidilmədən hüquqi və digər müvafiq yardım almaq hüququna, habelə azadlıqdan məhrum edilməsinin qanuniliyinə məhkəmə və ya digər səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz orqan qarşısında etiraz etmək hüququna və istənilən belə prosesual tədbir barəsində onların təxirə salmadan qərar çıxarması hüququna malik olsun.

Maddə 38

1. İştirakçı dövlətlər silahlı münaqişələr zamanı onlara tətbiq edilən və uşaqlara aidiyyəti olan beynəlxalq humanitar hüquq normalarına hörmət bəsləməyi və onlara əməl olunmasını təmin etməyi öhdələrinə götürürlər.
2. İştirakçı dövlətlər 15 yaşına çatmayan şəxslərin hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirak etməməsini təmin etmək üçün bütün mümkün tədbirləri görürlər.
3. İştirakçı dövlətlər 15 yaşına çatmayan hər hansı şəxsi öz silahlı qüvvələrində xidmətə çağırmaqdan çəkinirlər. İştirakçı dövlətlər 15 yaşına çatmış, lakin 18 yaşı hələ tamam olmamış şəxslərin orduya cəlb edilməsi zamanı daha yaşlı şəxslərə üstünlük verməyə çalışırlar.
4. Silahlı münaqişələr zamanı mülki əhalinin müdafiəsi ilə bağlı beynəlxalq humanitar hüquq üzrə öz öhdəliklərinə uyğun olaraq iştirakçı dövlətlər silahlı münaqişənin toxunduğu uşaqların müdafiəsini və onlara baxılmasını təmin etmək üçün bütün mümkün tədbirləri görürlər.

Maddə 39

İştirakçı dövlətlər hər hansı növ etinasızlığın, istismarın və ya sui-istifadənin, işgəncələrin və ya hər hansı digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar, cəza növlərinin və ya silahlı münaqişələrin qurbanı olmuş uşağın fiziki və psixoloji bərpasına və sosial reintegrasiyasına kömək etmək üçün bütün lazımi tədbirləri görürlər.

Maddə 40

1. İştirakçı dövlətlər cinayət qanunvericiliyini pozmuş hesab edilən, onu pozmaqda təqsirləndirilən və ya təqsirli sayılan hər bir uşağın onunla elə bir rəftar hüququnu tanıyırlar ki, belə rəftar uşaqda ləyaqət və mənlilik hissələrinin inkişafına kömək edir, uşaqda insan hüquqlarına və başqalarının əsas azadlıqlarına hörmət hissini möhkəmləndirir və bu zaman uşağın yaşını və

onun reinteqrasiyasına və cəmiyyətdə faydalı rol oynamasına kömək göstərilməsinin arzu edildiyini nəzərə alır.

2. Bu məqsədlə və beynəlxalq sənədlərin müvafiq müddəalarını nəzərə alaraq, iştirakçı dövlətlər təmin edirlər ki:

a) edildiyi zaman milli və ya beynəlxalq hüquqla qadağan olunmamış hərəkətə və ya hərəkətsizliyə görə heç bir uşaq cinayət qanunvericiliyi pozmuş hesab edilməsin, onu pozmaqda təqsirləndirilməsin və təqsirli sayılmasın;

b) cinayət qanunvericiliyini pozmuş hesab edilən və ya onu pozmaqda təqsirləndirilən hər bir uşaq ən azı aşağıdakı təminatlara malik olsun:

I) onun təqsiri qanuna əsasən sübuta yetirilməyincə təqsirsizlik prezumpsiyası;

II) özünə qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə ona dərhal və bilavasitə, zərurət olduqda isə, valideynləri və ya qanuni qəyyumları vasitəsilə məlumat verilməsi və öz müdafiəsinə hazırlaşarkən və müdafiəsini həyata keçirərkən hüquqi və digər lazımı yardım göstərilməsi;

III) qanuna uyğun olaraq vəkilin və ya digər müvafiq şəxsin iştirakı ilə məsələyə ədalətlə baxılarkən səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz orqan və ya məhkəmə orqanı tərəfindən həmin məsələyə dair qərarın təxirə salınmadan və əgər uşağın ən yaxşı mənafeyinə zidd deyilsə, onun yaşı və ya valideynlərinin və ya qanuni qəyyumlarının vəziyyəti də nəzərə alınmaqla çıxarılması;

IV) şahid ifadələri verməyə və ya təqsiri boynuna almağa məcbur edilməkdən azad olmaq; ittiham şahidlərinin verdiyi ifadələri ya müstəqil surətdə, ya da digər şəxslərin köməyi ilə öyrənmək və müdafiə şahidlərinin bərabər hüquqlu iştirakının və ifadələrinin öyrənilməsinin təmin edilməsi;

V) əgər hesab edilsə ki, uşaq cinayət qanunvericiliyini pozmuşdur, onda qanuna uyğun olaraq müvafiq qərara və bununla əlaqədar görülmüş hər hansı tədbirlərə səlahiyyətli,

müstəqil və qərəzsiz yuxarı orqan və ya məhkəmə orqanı tərəfindən təkrar baxılması;

VI) əgər uşaq istifadə olunan dili başa düşmürsə və ya bu dildə danışa bilmirsə, tərcüməçinin pulsuz köməyi;

VII) araşdırmanın bütün mərhələlərində uşağın şəxsi həyatına tam hörmət edilməsi.

3. İştirakçı dövlətlər cinayət qanunvericiliyini pozmuş hesab edilən, onu pozmaqda təqsirləndirilən və ya təqsirli sayılan uşaqlara bilavasitə aidiyyəti olan qanunlar, prosedurlar, orqanlar və müəssisələr yaradılmasına, o cümlədən aşağıdakılara kömək göstərməyə çalışırlar:

a) elə minimum yaş həddi müəyyən edilməsinə ki, bu həddən aşağı yaşda uşaqlar cinayət qanunvericiliyini pozmağa qadir sayılırlar;

b) zəruri və arzu olunan hallarda, belə uşaqlara, insan hüquqlarını və hüquqi təminatları tam gözləmək şərti ilə, məhkəmə təhqiqatından istifadə etmədən rəftar edilməsi üçün tədbirlər görülməsinə.

4. Uşağa qulluq, qəyyumluğa və nəzarətə dair əsasnamə, məsləhət xidmətləri, sınaq müddəti təyin edilməsi, tərbiyə verilməsi, təlim və peşə hazırlığı proqramları və müəssisələrdə uşağa qulluğu əvəz edən qulluğun digər formaları kimi müxtəlif tədbirlərin olması zəruridir. Bunlardan məqsəd uşaqla elə rəftarı təmin etməkdir ki, onun rifahına, habelə vəziyyətinə və cinayətin xarakterinə uyğun olsun.

Maddə 41

Bu Konvensiyada heç nə uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə daha çox kömək edən və aşağıdakı sənədlərdə ola bilən hər hansı müddəalara toxunmur:

a) iştirakçı dövlətin qanununda; və ya

b) həmin dövlət barəsində qüvvədə olan beynəlxalq hüquq normalarında.

Maddə 42

İştirakçı dövlətlər lazımi və təsirli vasitələrdən istifadə edərək, Konvensiyanın prinsipləri və müddəaları barədə istər yaşlılara, istərsə də uşaqlara geniş məlumat verməyi öhdələrinə götürürlər.

Maddə 43

1. Bu Konvensiyaya müvafiq surətdə qəbul edilmiş öhdəliklərin yerinə yetirilməsində iştirakçı dövlətlər tərəfindən əldə olunmuş tərəqqini nəzərdən keçirmək məqsədilə Uşaq Hüquqları Komitəsi təsis edilir. Komitə aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir.

2. Komitə yüksək mənəvi keyfiyyətləri olan və bu Konvensiyanın əhatə etdiyi sahədə səriştəsi təsdiq edilmiş on ekspertdən ibarət olur. Komitənin üzvləri iştirakçı dövlətlər tərəfindən öz vətəndaşları sırasından seçilir və şəxsən fəaliyyət göstərilir, həm də ədalətli coğrafi bölgüyə, habelə əsas hüquq sistemlərinə diqqət yetirilir.

3. Komitənin üzvləri iştirakçı dövlətlərin irəli sürdükləri şəxslərin siyahısından gizli səsvermə yolu ilə seçilir. Hər iştirakçı dövlət öz vətəndaşları sırasından bir nəfərin namizədliyini irəli sürə bilər.

4. Komitəyə ilk seçkilər bu Konvensiyanın qüvvəyə mindiyi gündən etibarən altı aydan gec olmayaraq, sonralar isə iki ildə bir dəfə keçirilir. Hər seçkinin keçirilməsinə ən gec dörd ay qalmış Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi iştirakçı dövlətlərə öz namizədlərini iki ay ərzində təqdim etmək təklifi ilə məktub göndərir. Sonra Baş katib namizədləkləri bu qaydada irəli sürülmüş bütün şəxslərin əlifba sırası ilə siyahısını, onların namizədliyini irəli sürmüş iştirakçı dövlətləri göstərməklə tərtib edir və bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərə təqdim edir.

5. Seçkilər iştirakçı dövlətlərin Baş katibin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mərkəzi idarələrində çağırıldığı müşavirələrində keçirilir. İştirakçı dövlətlərin üçdə iki hissəsinin yetərsay təşkil etdiyi bu müşavirələrdə iştirakçı dövlətlərin səsvermədə olan və

və iştirak edən nümayəndələrinin daha çoxunun səsini və mütləq əksəriyyətinin səsini alan namizədlər Komitənin tərkibinə seçilmiş sayılırlar.

6. Komitənin üzvləri dörd il müddətinə seçilirlər. Namizədlikləri təkrar irəli sürüldükdə onların yenidən seçilmək hüququ vardır. İlk seçkilərdə seçilən beş üzvün səlahiyyət müddəti iki illik dövrün sonunda bitir; ilk seçkilərdən sonra dərhal bu beş üzvün adları Müşavirənin sədri püşkatma vasitəsilə müəyyənləşdirir.

7. Komitənin hər hansı üzvü öldükdə və ya istefa verdikdə və ya Komitənin üzvü vəzifələrini hər hansı başqa səbəbə görə daha yerinə yetirə bilmədikdə, Komitənin həmin üzvünü irəli sürmüş iştirakçı dövlət qalan müddət üçün öz vətəndaşları sırasından, Komitənin bəyənməsi şərti ilə, başqa ekspert təyin edir.

8. Komitə öz prosedur qaydalarını müəyyən edir.

9. Komitə öz vəzifəli şəxslərini iki il müddətinə seçir.

10. Komitənin sessiyaları, bir qayda olaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mərkəzi idarələrində və ya Komitənin müəyyənləşdirdiyi hər hansı digər münasib yerdə keçirilir. Komitə öz sessiyalarını, bir qayda olaraq, hər il keçirir. Komitənin sessiyasının davam etməsi müddəti bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin müşavirəsində, Baş Məclisin bəyənməsi şərti ilə, müəyyənləşdirilir və zərurət olduqda ona yenidən baxılır.

11. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Konvensiyaya uyğun olaraq Komitənin öz funksiyalarını səmərəli həyata keçirməsi üçün lazımi heyət və maddi vəsait ayırır.

12. Bu Konvensiyaya uyğun təsis edilmiş Komitənin üzvləri Baş Məclis tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada və şərtlərlə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının vəsaitindən Baş Məclisin təsdiq etdiyi məbləğdə haqq alırlar.

Maddə 44

1. İştirakçı dövlətlər Konvensiyada tanınmış hüquqların təsbit olunması üçün gördükləri tədbirlər haqqında və bu hüquqların

həyata keçirilməsində əldə edilmiş tərəqqi haqqında Komitəyə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi vasitəsilə məruzələr təqdim etməyi öhdələrinə götürürlər:

a) Konvensiya müvafiq iştirakçı dövlət üçün qüvvəyə mindikdən sonra iki il ərzində;

b) bundan sonra hər beş ildən bir.

2. Bu maddəyə müvafiq surətdə təqdim olunan məruzələrdə bu Konvensiya üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi dərəcəsinə təsir edən amillər və çətinliklər, əgər varsa, göstərilir. Komitənin həmin ölkədə Konvensiyanın qüvvəsini tam başa düşməsinə təmin etmək üçün məruzələrdə kifayət qədər informasiya da olur.

3. Komitəyə hərtərəfli ilkin məruzə təqdim etmiş iştirakçı dövlətin bu maddənin 1b bəndinə uyğun təqdim etdiyi sonrakı məruzələrdə əvvəl verilmiş əsas informasiyanı təkrarlamasına ehtiyac yoxdur.

4. Komitə iştirakçı dövlətlərdən bu Konvensiyanın həyata keçirilməsinə aid əlavə informasiya istəyə bilər.

5. Komitənin fəaliyyəti haqqında məruzələr hər iki ildən bir İqtisadi və Sosial Şura vasitəsilə Baş Məclisə təqdim olunur.

6. İştirakçı dövlətlər öz məruzələrinin öz ölkələrində geniş aşkarlığını təmin edirlər.

Maddə 45

Bu Konvensiyanın səmərəli həyata keçirilməsinə kömək göstərmək və Konvensiyanın əhatə etdiyi sahədə beynəlxalq əməkdaşlığı həvəsləndirmək məqsədilə:

a) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış idarələrinin, Uşaq Fondunun və digər orqanlarının ixtiyarı var ki, bu Konvensiyanın onların səlahiyyət dairəsinə daxil olan müddələrinin həyata keçirilməsi məsələlərinə baxılmasında təmsil edilsinlər. Komitə məqsədəuyğun saydığı halda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış idarələrinə, Uşaq Fonduna və digər səlahiyyətli orqanlara təklif edə bilər ki,

onların müvafiq səlahiyyət dairəsinə daxil olan sahələrdə Konvensiyanın həyata keçirilməsi barədə ekspertlərin rəyini təqdim etsinlər. Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış idarəlinə, Uşaq Fonduna və digər orqanlarına təklif edə bilər ki, onların fəaliyyət dairəsinə daxil olan sahələrdə Konvensiyanın həyata keçirilməsi haqqında məruzələr təqdim etsinlər;

b) İştirakçı dövlətlərin texniki məsləhət və ya yardım barədə xahiş edilən və ya buna tələbatı göstərilən hər hansı məruzələrini, habelə həmin xahiş və ya göstərişlərlə əlaqədar Komitənin irad və təklifləri varsa, bunları Komitə məqsədəuyğun saydığı halda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslaşdırılmış idarələrinə, Uşaq Fonduna və digər səlahiyyətli orqanlara göndərir;

c) Komitə Baş Məclisə tövsiyə edə bilər ki, uşaq hüquqlarına aid ayrı-ayrı məsələlər barədə Baş Məclisin adından tədqiqatlar aparılmasını Baş katibə təklif etsin;

d) Komitə bu Konvensiyanın 44-cü və 45-ci maddələrinə müvafiq surətdə alınmış informasiya əsasında ümumi xarakterli təklif və tövsiyələr irəli sürə bilər. Ümumi xarakterli bu təklif və tövsiyələr marağı olan hər hansı iştirakçı dövlətə göndərilir və iştirakçı dövlətlərin iradları varsa, bunlarla birlikdə Baş Məclisə bildirilir.

III Hissə

Maddə 46

Bu Konvensiya bütün dövlətlər tərəfindən imzalanmaq üçün açıqdır.

Maddə 47

Bu Konvensiya təsdiq edilməlidir. Təsdiqnamələr saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

Maddə 48

Bu Konvensiya hər hansı dövlətin ona qoşulması üçün açıqdır. Qoşulma haqqında sənədlər saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

Maddə 49

1. Bu Konvensiya iyirminci təsdiqnamənin və ya qoşulma sənədinin saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verildiyi gündən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.

2. İyirminci təsdiqnamə və ya qoşulma sənədi saxlanılmağa təhvil verildikdən sonra bu Konvensiyanı təsdiq edən və ya ona qoşulan hər bir dövlət üçün bu Konvensiya onun öz təsdiqnaməsini və ya qoşulma sənədini saxlanmağa təhvil verilməsindən sonra otuzuncu gün qüvvəyə minir.

Maddə 50

1. İstənilən iştirakçı dövlətin düzəliş təklif etmək və onu Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təqdim etmək ixtiyarı vardır. Sonra Baş katib təklif olunmuş düzəlişi iştirakçı dövlətlərə göndərərək onlardan həmin təkliflərə baxılıb səsvermə keçirilməsi məqsədilə iştirakçı dövlətlərin konfransının çağırılmasına tərəfdar olub-olmadıqlarını bildirməyi xahiş edir. Əgər belə məlumatın verildiyi gündən dörd ay ərzində iştirakçı dövlətlərin ən azı üçdə biri bu konfransın çağırılmasına tərəfdar çıxarsa, onda Baş katib Birləşmiş Millətlər Təşkilatının himayəsi altında həmin konfransı çağırır. Bu konfransda səsvermədə olan və iştirak edən iştirakçı dövlətlərin əksəriyyətinin qəbul etdiyi hər hansı düzəliş Baş Məclisin təsdiqinə verilir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinə uyğun qəbul olunmuş düzəliş Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi tərəfindən təsdiq edildikdən və iştirakçı dövlətlərin üçdə ikisindən ibarət əksəriyyəti tərəfindən qəbul olunduqdan sonra qüvvəyə minir.

3. Düzəliş qüvvəyə mindikdə onu qəbul etmiş iştirakçı dövlətlər üçün məcburi olur, digər iştirakçı dövlətlər üçün isə bu

Konvensiyanın müddəaları və qəbul etdikləri bütün əvvəlki düzəlişlər məcburi olaraq qalır.

Maddə 51

1. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi dövlətlərin təsdiqetmə və ya qoşulma anında irəli sürdükləri qeyd-şərtlərin mətnini alır və bütün dövlətlərə göndərir.

2. Bu Konvensiyanın məqsəd və vəzifələri ilə bir araya sığmayan qeyd-şərtlərə yol verilmir.

3. Qeyd-şərtlər istənilən vaxt Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə müvafiq bildiriş göndərmək yolu ilə geri götürülə bilər. Sonra Baş katib bu barədə bütün dövlətlərə məlumat verir. Belə bildiriş Baş katib tərəfindən alındığı gündən qüvvəyə minir.

Maddə 52

Hər hansı iştirakçı dövlət Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə yazılı bildiriş göndərmək yolu ilə bu Konvensiyanı etibarsız elan edə bilər.

Etibarsız elan etmə Baş katibin bildirişi aldığı vaxtdan bir il keçdikdən sonra qüvvəyə minir.

Maddə 53

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Konvensiyanın depozitarisi təyin edilir.

Maddə 54

Bu Konvensiyanın ingilis, ərəb, ispan, çin, rus və fransız dillərində mətnləri eyni dərəcədə autentik olan əsl saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir. Bunun təsdiqi olaraq, özlərinin müvafiq hökumətləri tərəfindən lazımı qaydada vəkil edilmiş aşağıda imza edən səlahiyyətli nümayəndələr bu Konvensiyanı imzaladılar.

Ədəbiyyat siyahısı

Qanunvericilik sənədləri İnternetdə

Uşaq hüquqları haqqında Konvensiya (BMT-nin Baş Məclisinin 44-cü sessiyasında 20 noyabr 1989-cu il tarixində qəbul edilib)
// www.migration.gov.az

“Uşaq hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu // www.e-qanun.az/framerwork

"Uşaq əməyinin ən pis formalarının qadağan edilməsinə və onların aradan qaldırılması üçün təcili tədbirlərə dair" Konvensiyaya (onun müddəalarını tamamlayan 190 nömrəli Tövsiyə daxil olmaqla) qoşulmaq bərsində Azərbaycan Respublikasının Qanunu // www.e-qanun.az/framerwork

Valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial müdafiəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // www.e-qanun.az/framerwork

Kitablarda

Çoxsaxəli beynəlxalq hüquq - Bakı : Elm və Təhsil, 2013. - 324 s. - Azərbaycan, ingilis və rus dillərində.

Dövri mətbuatda

Atakişiyeva G. Uşaq hüquqları Azərbaycanda : maarifçilərin başladığı yol // Azərbaycan Müəllimi. - 2017. - 27 oktyabr. - № 41. - S. 7.

Bahar Muradova: Azərbaycan dövləti uşaqların hüquqlarının qorunmasına xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşır // Respublika. - 2016. - 16 dekabr. - № 279. - S. 4.

Dövlət qurumları uşaq hüquqlarının qorunmasında səmərəli fəaliyyət göstərirlər : Azərbaycan uşaqlarının IV Ümumrespublika forumu keçirilib // İki sahil. - 2017. - 21 noyabr. - № 212. - S. 8.

Əliyev R. Azərbaycanda uşaq hüquqlarının qorunmasına xüsusi önəm verilir : [Milli Məclisin Əmək və sosial siyasət komitəsinin sədr müavini Rauf Əliyevin www.yap.org.az saytına müsahibəsi] // Yeni Azərbaycan. - 2016. - 2 iyun. - № 98. - S. 6.

Hüseynova H. Uşaq hüquqları: dünəndən bu günə // Yeni Azərbaycan. - 2018. - 5 iyun. - № 106. - S. 5.

Hüseynova H. Uşaq hüquqlarının təmin olunması dövlətin əsas məqsədləri sırasındadır : Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Hicran Hüseynovanın www.yap.org.az saytına müsahibəsi // İki sahil. - 2017. - 1 iyun. - № 96. - S. 14.

Ömərov V. Beynəlxalq sənədlər uşaq hüquqları haqqında // Səs. - 2018. - 29 iyun. - № 120. - S. 13.

Ömərov V. Küçə uşaqları problemi və uşaqların hüquqlarının müdafiəsinə dair dövlət siyasəti // Səs. - 2018. - 14 iyul. - № 131. - S. 15.

Ömərov V. Uşaq hüquqları beynəlxalq qanunlarda // Səs. - 2018. - 3 iyul. - № 122. - S. 15.

Ömərov V. Uşaq hüquqları haqqında Konvensiyada uşaq hüquqlarının müdafiəsi məsələləri // Səs. - 2018. - 28 iyun. - № 119. - S. 13.

Ömərov V. Uşaq hüquqlarının müdafiəsi sahəsində beynəlxalq nəzarət // Səs. - 2018. - 22 iyun. - № 116. - S. 15.

Ömərov V. Uşaq hüquqlarının müdafiəsi tarixindən // Səs. - 2018. - 1 iyun. - № 104. - S. 15.

Ömərov V. Uşaq hüquqlarının müdafiəsinin əsas istiqamətləri // Səs. - 2018. - 15 avqust. - № 153. - S. 15.

Ömərov V. Uşaqların hüquqlarının müdafiəsi günü // Səs. - 2018. - 31 may. - № 103. - S. 15.

Ömərov V. Uşaqların hüquqlarının müdafiəsinə dair BMT sənədləri // Səs. - 2018. - 15 iyun. - № 114. - S. 15.

Ömərov V. Uşaqların öz hüquqlarını bilmək və öyrənmək yolları // Səs. - 2018. - 30 iyun. - № 121. - S. 15.

Ömərov V. Uşaqların sağlamlıq və təhsil hüququ // Səs. - 2018. - 17 iyul. - № 132. - S. 15.

Ömərov V. Valideyn və uşaqların münasibətlərinin tənzimlənməsi // Səs. - 2018. - 13 iyul. - № 130. - S. 15.

Süleymanova E. Gələcəyimiz naminə uşaqlara qayğı // Respublika. - 2016. - 20 noyabr. - № 257. - S. 4.

Süleymanova E. Uşaq hüquqlarının müdafiəsi və təşviqi dövlətimizdə ali məqsədlərdəndir // Respublika. - 2018. - 23 noyabr. - № 262. - S. 6.

Süleymanova E. Uşaqların hüquqlarının müdafiəsi hər birimizin borcudur // Respublika. - 2017. - 19 noyabr. - № 254. - S. 4.

Beynəlxalq Uşaq Hüquqlarının Müdafiəsi Günü

(metodik vəsait)

Ünvan: AZ-1022 Bakı şəh., S.Vurğun küç.88;
E-mail: info@clb.az
URL: www.clb.az

F.Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanasında
çap olunmuşdur.
Sifariş: 38
Çapa imzalanmışdır: 01.11.2019
Tirajı: 100
Pulsuz